

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ

(навчально-методичний посібник
для студентів економічного факультету)

Кам'янець-Подільський

2011

ББК 74.268.96я73

О–54

Укладач: **Олійник Н.Ю.** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління персоналом і туризму.

Рецензенти: **Латер Ю.С.**, кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії;

Моцик Н.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри математики і природознавства з методикою викладання.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(протокол № 1 від 27.01.2011р.).*

Методика викладання економіки (навчально-методичний посібник для студентів економічного факультету напряму 0501 «Економіка і підприємництво» / Олійник Н.Ю. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д.Г., 2011. – 74 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено основні напрями оволодіння студентами загальнодидактичними методами, прийомами, принципами, засобами та організаційними формами викладання економічних дисциплін; розвитку професійної компетентності вчителя економіки; формування умінь ретранслювати теоретичні знання на конкретні практичні обставини, аналізувати та прогнозувати результати навчальної діяльності. Рекомендовано студентами та вчителям загальноосвітніх навчальних закладів.

ББК 74.268.96я73

Видавець ПП. Зволейко Д.Г.
оформлення, обкладенка, макет, 2011

ВСТУП

Трансформаційні процеси, що відбуваються в житті суспільства на сучасному етапі впливають на всі сфери діяльності, зокрема, освітньої сфери як основоположного компонента формування особистості.

Одним із пріоритетних напрямків розвитку освіти є удосконалення змісту і форм організації навчально-виховного процесу, створення ринку освітніх послуг та його науково-методичне забезпечення, підготовка нового покоління фахівців, підвищення загальної культури, професійної кваліфікації та їх соціального статусу.

Підготовка висококваліфікованих фахівців працівників – важлива умова модернізації освіти. Вони мають стати основною рушійною силою створення якісно нової національної системи освіти, яка задовольняла б потреби суспільства у педагогах різних спеціальностей та кваліфікаційних рівнів, здатних виконувати основну соціальну функцію – формування цілісної, всебічно розвинутої особистості, відданої інтересам Української держави.

Напрями розвитку освіти в Україні, визначені державним документом «Національна доктрина розвитку освіти України», спрямовані на утвердження у громадській думці та суспільній практиці «справжньої пріоритетності сфери освіти як необхідної умови національного розвитку і національної безпеки», на поступовий перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, гуманістичного типу.

Необхідність підвищення рівня економічної освіти в Україні потребує розвитку стратегії і тактики викладання економічних дисциплін на засадах національної концепції економічної освіти. Основною метою економічної освіти можна вважати формування економічного мислення, а її результатом – економічно обґрунтовану діяльність. Викладач повинен використовувати методичні прийоми, щоб передати тим, хто вивчає економіку, знання, навички та певний досвід у сфері етики і моральних норм підприємницької діяльності, комерційного права і т.п., що дуже важливо для створення цивілізованого ринкового середовища в Україні.

У системі професійної підготовки педагогічна практика студентів є складовою навчально-виховного процесу в університеті і передбачає єдність, безперервність та послідовність теоретичних курсів, реалізацію набутих знань у практичній діяльності, оволодіння уміннями та навичками організації навчально-виховного процесу в сучасній національній школі, зрештою, є своєрідним екзаменом на професійну придатність, орієнтацію, майстерність.

Програма з методики викладання економіки спрямована на формування особистості майбутнього вчителя на засадах гуманної педагогіки, концептуальних положень, досягнень світової цивілізації у галузі з урахуванням надбань української освітньої думки, багатовікових педагогічних традицій українського народу.

Зміст програми передбачає також формування у студентів умінь ретрансформувати загальні теоретичні положення на засадах особистісно-орієнтованих, гуманістичних та загальнолюдських цінностей, творчого

підходу до організації навчально-виховного процесу в сучасній національній школі.

При вивченні курсу методики викладання економіки особливу увагу приділено активним інноваційним методам навчання і оцінки знань, у тому числі ігровим формам проведення уроків та позаурочних занять, як найбільш ефективних методичних засобів формування основ економічного мислення у школярів; моделюванню й реалізації технологій навчального процесу відповідно до умов конкретної професійно-педагогічної ситуації.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «Методики викладання економіки»

Напрямок	0501 «Економіка і підприємництво»
Спеціальність	6.050100 «Економіка підприємства»
Освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки фахівця	бакалавр
Характеристика навчальної дисципліни	нормативна
Семестр	VI
Вид контролю	залік

№ з/п	Структура навчальної дисципліни	Кількість
1.	Кредити за ECTS	4
2.	Модулі	1
3.	Змістові модулі	
4.	Всього годин:	
	- аудиторні	46
	- позаурочні	98
5.	Види теоретичної і практичної підготовки:	
	- лекції	24
	- практичні заняття	22
	- самостійна робота	98

Напрямок	0501 «Економіка і підприємництво»
Спеціальність	6.050100 «Економічна теорія»
Освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки фахівця	бакалавр
Характеристика навчальної дисципліни	нормативна
Семестр	VII
Вид контролю	залік

1.	Кредити за ECTS	4
2.	Модулі	1
3.	Змістові модулі	
4.	Всього годин:	
	- аудиторні	46
	- позаурочні	98
5.	Види теоретичної і практичної підготовки:	
	- лекції	24
	- практичні заняття	22
	- самостійна робота	98

Напрямок	0501 «Економіка і підприємництво»
Спеціальність	6.050100 «Управління персоналом»
Освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки фахівця	бакалавр
Характеристика навчальної дисципліни	нормативна
Семестр	VII
Вид контролю	залік

1.	Кредити за ECTS	4
2.	Модулі	1
3.	Змістові модулі	
4.	Всього годин:	
	- аудиторні	46
	- позаурочні	98
5.	Види теоретичної і практичної підготовки:	
	- лекції	24
	- практичні заняття	22
	- самостійна робота	98

Мета:

- ✓ оволодіння студентами загальнодидактичними методами, прийомами, принципами, засобами та організаційними формами викладання економічних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах;
- ✓ розвиток професійної компетентності вчителя економіки;
- ✓ формування умінь ретранслювати теоретичні знання на конкретні практичні обставини, аналізувати та прогнозувати результати навчальної діяльності.

Завдання:

- ✓ вивчення закономірностей та структури процесу викладання шкільного курсу економіки;
- ✓ опрацювання програмових завдань шкільного курсу економіки у системі неперервної економічної освіти;
- ✓ формування умінь використання інноваційних освітніх технологій як засобу активізації навчального процесу та його ефективності;
- ✓ розвивати творчі здібності в організації позакласної економічної освіти школярів, проведенні гурткової роботи;
- ✓ оволодіння методикою контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів за 12-бальною системою оцінювання;
- ✓ формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх фахівців, адаптування власного досвіду до рівня програмових вимог у проведенні науково-дослідної роботи.

У процесі вивчення курсу методика викладання економіки майбутні педагоги мають **знати**:

- ✓ сутність і закономірності педагогічного процесу;
- ✓ пріоритетні напрями розвитку економічної освіти на сучасному етапі, шляхи їх реалізації;
- ✓ принципи та методи організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах;
- ✓ програмові завдання шкільного курсу економіки;
- ✓ особливості активізації економічного навчання у процесі навчання;
- ✓ критерії контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках економіки;
- ✓ ефективні форми організації діяльності учнів на уроках економіки та позаурочній діяльності.

Оволодіти уміннями:

- ✓ визначати конкретні завдання та принципи сучасної економічної освіти у старшій школі;
- ✓ складати різні типи уроків відповідно шкільного програмового матеріалу економіки;
- ✓ використовувати інноваційні освітні технології та передовий педагогічний досвід у процесі вивчення економіки;
- ✓ контролювати, аналізувати та оцінювати навчальну діяльність учнів на уроках економіки;
- ✓ організовувати економічні ігри та виховні заходи економічного змісту.

Методи і прийоми навчання: усне слово викладача, пояснення, бесіди, створення та розв'язання проблемних ситуацій, виконання вправ, написання планів-конспектів уроків, аналіз та самоаналіз уроків економіки, укладання бібліографій методичних посібників і журнальних публікацій, конспектування, виготовлення наочності, опрацювання методичної літератури, рольові ігри, конференції, дискусії, моделювання навчальних ситуацій в аудиторії тощо.

Компетенції: соціальна, етична, конструктивна, діагностична, комунікативна, гностична, проектувальна.

Методи викладання дисципліни: лекції, практичні заняття, розв'язання ситуаційних вправ, обговорення планів-конспектів уроків та позаурочних занять, навчальних проектів, проведення індивідуальних занять, консультацій.

Методи оцінювання. Оцінювання результатів поточного усного опитування та тестування, написання самостійних робіт, написання методичних диктантів, підготовка та написання контрольних конспектів-уроків та їх аналіз, модульні контрольні роботи і т.ін.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Методика викладання економіки як навчальна дисципліна.

Визначення поняття «методика викладання». Методика як мистецтво, технологія організації пізнавальної діяльності і засвоєння предмету, що ґрунтується на логіці засвоєння. Професійні якості вчителя економіки якими він має володіти.

Зміст методики викладання економіки. Визначення рівня розвитку учня, діагностика його інтелектуального розвитку за формулою коефіцієнта інтелектуальності. Мета загальної середньої економічної освіти. Взаємозв'язок методики викладання з іншими науками. Професійні знання та вміння майбутнього вчителя економіки.

Тема 2. Структура процесу вивчення шкільного курсу економіки.

Закономірності і причини вивчення економіки в школі. Процес навчання як цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів. Структура процесу навчання. Різні підходи або види вивчення шкільного курсу економіки.

Роль економічної мотивації школярів у пізнавальній діяльності. Соціальні та інтелектуальні мотиви у процесі навчання. Перспективні та негативні спонукання учнів. Особливості організації пізнавальної діяльності учнів середнього та старшого шкільного віку. Визначення способів формування пізнавального інтересу школярів.

Тема 3. Шкільний курс економіки та навчально-методичне забезпечення.

Місце економічних дисциплін у навчальному плані загальноосвітніх навчальних закладів. Вплив вивчення шкільного курсу економіки на розвиток особистості учня.

Основний принцип побудови програми шкільного курсу економіки. Вимоги до програм з економіки. Особливості створення навчальних програм і календарних планів шкільного курсу економіки.

Сучасні вимоги до підручників та навчальних посібників з економіки. Методичні та дидактичні аспекти побудови підручників. Основні вимоги до створення підручників з економічних дисциплін старшої школи.

Тема 4. Методичні вимоги до проведення уроків економіки.

Вимоги до сучасного уроку, а саме: загальнопедагогічні, психологічні, дидактичні, гігієнічні.

Підготовка вчителя до уроку. Значення теми і мети уроку. Вибір матеріалу щодо теми уроку. Підготовка плану конспекту уроку. Апробація підготовленого уроку.

Орієнтована схема аналізу уроку. Обстановка у класі. Доцільний вибір типу і структури уроку. Тема уроку та її відповідність змісту навчальної програми. Методи і прийоми навчання на уроці. Стиль і тон вчителя у роботі.

Поведінка школярів на уроці. Висновки і пропозиції щодо проведення уроку. Піраміда засвоєння учнями інформації.

Тема 5. Методичні аспекти підготовки та проведення уроків економіки.

Класно-урочна система шкільної освіти. Позитиви та недоліки класно-урочної системи навчання. Типологія уроків за В.О. Онищуком. Структура уроків: засвоєння нових знань учнів; формування умінь і навичок учнів; застосування знань, умінь і навичок учнів; узагальнення і систематизації знань учнів; перевірки і корекції знань, умінь і навичок учнів; комбінований.

Особливості взаємозв'язку етапів уроків та методичні вимоги до розподілу часу за окремими етапами проведення уроку.

Основні форми організації навчальної діяльності учнів на уроці: фронтальна, групова та індивідуальна. Ефективність форм навчальної діяльності відповідно типології уроків. Способи організації групової навчальної діяльності (однорідна, диференційована, кооперативна, парна, індивідуально-групова).

Тема 6. Методичні засади засвоєння учнями економічних знань.

Засвоєння як пізнавальна активність особистості. Етапи засвоєння економічних знань та їх взаємозв'язок: сприймання, осмислення, узагальнення, закріплення та застосування. Визначення рівнів засвоєння знань.

Формування понять. Характеристика етапів у процесі формування наукових понять.

Визначення понять «уміння та навички». Формування умінь і навичок. Важливість дотримання зв'язку навчання із життям у формуванні економічних умінь та навичок.

Тема 7. Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з економіки.

Сутність контролю у навчальному процесі. Завдання, функції, види, педагогічні вимоги контролю. Основні методи та форми що використовуються при оцінюванні навчальних досягнень.

Контроль як методична проблема. Методи та педагогічні вимоги до контролю. Характеристика основних умов ефективного оцінювання, оцінювання та оцінки.

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів з економіки що досягли початкового, середнього, достатнього і високого рівня знань.

Контроль та оцінювання знань тестової форми навчання. Алгоритм складання тестового матеріалу. Переваги та недоліки тестів перед традиційними формами контролю. Види тестових завдань та основні критерії якості тестів з економіки. Особливості перевірки та аналізу тестових завдань.

Тема 8. Організація самостійної роботи школярів при вивченні економічних дисциплін.

Самостійна робота як методична проблема. Особливості творчої актуалізованої особистості. Поради учителю у відборі методики організації самостійної діяльності учнів. Зміст, умови, форми та методи організації самостійної праці учнів.

Характеристика форм активізації самостійної праці учнів. Традиційна та нетрадиційна форми домашніх завдань. Шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи. Доцільність та правильність вибору підручника як форми організації самостійної праці школяра.

Навчальні і творчі умови для розвитку самостійного економічного способу мислення і поведінки учнів. Методика розробки різних видів навчальних завдань, що зорієнтована на особистісну самостійність учня.

Тема 9. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках економіки.

Групова та кооперативна форми організації учнів на уроці. Співробітництво як спільна діяльність для досягнення загальних цілей; компоненти співробітництва. Визначення основних елементів спільного навчання. Виявлення основних ознак кооперативної групової роботи.

Закономірності та особливості інтерактивного навчання. Пасивна та активна моделі навчання. «Піраміда навчання» як результат досліджень різних форм процесу діяльності учнів.

Використання інтерактивних методів навчання на уроках економіки. Зміст технології «коло ідей». «Акваріум» як вид діяльності на уроці, що вдосконалює навички роботи в малих групах. «Мозковий штурм» як ефективний метод колективного обговорення. Використання методу «преси» у суперечливих питаннях. «Займи позицію», «навчаючи - учусь», «мікрофон», «ток - шоу» та інші інтерактивні методи.

Тема 10. Економічні ігри та методи їх використання в навчальному процесі.

Економічна гра як метод навчання. Реалізація психолого-дидактичних закономірностей у процесі проведення ігор. Навчальні економічні ігри та їхня класифікація. Ігрові методики навчання. Умови проведення економічної гри. Методичне забезпечення гри. Розподіл ролей, роль вчителя у гри.

Етапи розробки ділової гри, як цілісна система процесу навчання. Принципи розробки гнучких модульних комплексів ігрових занять.

Ефективність ігрових форм навчання економічним дисциплінам. Поєднання інформаційного, проблемного та ігрового навчання. Основні фактори ефективності економічних ігор. Навчальна, розважальна, комунікативна, релаксаційна, психологічна, розвиваюча та виховна функції гри.

Тема 11. Методика організації позакласної економічної освіти школярів.

Визначення та зміст понять «позакласна робота» та «позашкільна освіта».

Факультативні заняття, практикум, семінарські заняття, екскурсії як основні форми позаурочного навчання. Умови інтенсифікації проведення позакласної роботи. Структура та принципи позакласної роботи.

Гурткова робота та специфіка її проведення. Додаткові заняття і консультації з учнями, як задоволення потреб окремих учнів у поглибленому вивченні повного питання. Основні види додаткових занять. Актуалізація, узагальнення та систематизація матеріалу – мета навчальної конференції. Підготовка до проведення конференції у старшій школі.

Тема 12. Проблемне навчання на уроках економіки.

Ефективність та суть проблемного навчання. Проблемні ситуації у процесі навчання та їх моделювання. Функції проблемного навчання.

Типи проблемних ситуацій: пошук шляхів використання наявних знань у нових умовах, наявні протиріччя суджень, ситуація із необхідністю вибором способів дії, утруднення під впливом «психологічного бар'єру» попереднього досвіду. Умови створення проблемної ситуації.

Застосування задач на уроках економіки та їх значення. Практична спрямованість задач, відповідність задач реальним ситуаціям, задачі з неповними даними.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ

№ з/п	Тема	Всього годин	В тому числі, год.		
			Лекц.	Практ.	Сам.р.
1.	Методика викладання економіки як навчальна дисципліна.	12	2	2	8
2.	Структура процесу вивчення шкільного курсу економіки.	12	2	2	8
3.	Шкільний курс економіки та навчально-методичне забезпечення.	12	2	2	8
4.	Методичні вимоги до проведення уроків економіки.	12	2	2	8
5.	Методичні аспекти підготовки та проведення уроків економіки.	12	2	2	8
6.	Методичні засади засвоєння учнями економічних знань.	12	2	2	8
7.	Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з економіки.	12	2	2	8
8.	Організація самостійної роботи школярів при вивченні економічних дисциплін.	12	2	2	8
9.	Використання інтерактивних технологій навчання на уроках економіки.	12	2	2	8
10.	Економічні ігри та методи їх використання в навчальному процесі.	12	2	2	8
11.	Методика організації позакласної економічної освіти школярів.	12	2	1	9
12.	Проблемне навчання на уроках економіки.	12	2	1	9
	Разом :	144	24	22	98

ЗМІСТ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

№ з/п	Тема	К-сть годин	Література	Примітки
1	2	3	4	5
1.	<p>Методика викладання економіки як навчальної дисципліни:</p> <ul style="list-style-type: none"> – методика викладання економіки як навчальний предмет; – зміст методики викладання економіки; – взаємозв'язок методики викладання економіки з іншими дисциплінами; – професійне знання та вміння майбутнього вчителя економіки. 	2	О: 1: 5-17; 2: 11-21; 3: 27-31; 4: 6-12.	
2.	<p>Структура процесу вивчення шкільного курсу економіки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – закономірності та принципи вивчення економіки у школі; – компоненти процесу навчання економіки; – особливості пізнавальної діяльності учнів на уроках економіки. 	2	О: 1: 17-23; 2: 21-32; 4: 1-3. Д: 10: 87-102; 33: 36,43.	
3.	<p>Шкільний курс економіки та навчально-методичне забезпечення:</p> <ul style="list-style-type: none"> – місце економічних дисциплін у навчальному плані; – створення навчальних програм з курсу економіки; – огляд навчальних підручників та посібників з шкільних економічних дисциплін. 	2	О: 1: 39-43, 51-66, 68-75; 2: 53-80, 5: 23-26. Д: 9: 5-18; 33: 23-26, 91-102.	
4.	<p>Методичні вимоги до проведення уроків економіки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – підготовка вчителя до уроку; – вимога до сучасного уроку; – орієнтовна схема аналізу уроку. 	2	О: 1: 51-66; 2: 64-80. Д: 33: 91-102.	
5.	<p>Методичні аспекти підготовки та проведення уроків економіки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – типи уроків за В.О. Онищуком; 	2	Д: 18: 4-38, 44-82, 87-134; 24: 28;	

1	2	3	4	5
	<ul style="list-style-type: none"> – характеристика етапів проведення різних типів уроків; – особливості розподілу часу за етапами уроків; – методика проведення різного типу уроків з економіки. 		3-73; 32.	
6.	<p>Методичні засади засвоєння учнями економічних знань:</p> <ul style="list-style-type: none"> – етапи та рівні засвоєння економічних знань; – етапи формування економічних понять; – формування умінь та навичок у процесі вивчення економіки. 	2	<p>О: 1: 51-65; 2: 100-143. Д: 10: 90-93; 33: 41-42.</p>	
7.	<p>Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках економіки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – сутність контролю у навчальному процесі; – взаємозв'язок змісту та методів навчання з об'єктами та формами контролю; – умови ефективної організації контролю знань умінь та навичок учнів; – контроль та оцінювання різних форм навчання. 	2	<p>О: 1: 169-190; 2: 445-508; 3: 199-117; 5: 185-189. Д: 10: 171-180; 33: 68-72.</p>	
8.	<p>Організація самостійної роботи школярів:</p> <ul style="list-style-type: none"> – форми самостійної праці школярів; – види домашніх завдань та методика їх підготовки; – навчальні і творчі умови для розвитку самостійного способу мислення та поведінки. 	2	<p>О: 1: 148-161; 2: 385-433; 3: 169-185. Д: 33: 109-115.</p>	
9.	<p>Використання інтерактивних технологій навчання на уроках економіки:</p> <ul style="list-style-type: none"> – співробітництво як спільна діяльність школярів; – особливості інтерактивного 	2	<p>О: 1: 228-236; 2: 531-565; 3: 246-262; 4: 10-33, 56-65. Д: 27: 8-32,</p>	

1	2	3	4	5
	навчання; – методика проведення інтерактивних технологій навчання на уроках економіки.		33-55.	
10.	Економічні ігри та методика їх використання: – навчальні економічні ігри та їх класифікація; – види ігрових методів; – особливості створення та умови проведення економічної гри; – етапи розробки ділової гри; – ефективність ігрових форм навчання.	2	О: 1: 126-145; 2: 344-383, 3: 263-287. Д: 5: 3-28; 6: 108-150.	
11.	Методика організації позакласної роботи з економіки: – визначення та зміст поняття «позакласна робота», «позашкільна освіта»; – основні форми позакласної роботи, їх переваги та недоліки; – організація та методика проведення гурткової роботи, факультативів, додаткових занять, екскурсій та інших видів позакласної роботи школярів.	2	О: 1: 51-65; 3: 110-149. Д: 32: 283-314; 33: 119-121.	
12.	Проблемне навчання на уроках економіки: – суть і основні поняття проблемного навчання при вивченні шкільного курсу економіки; – типи проблемних ситуацій та особливості їх застосування; – особливості та вимоги щодо застосування задач на уроках економіки.	2	О: 1: 195-122; 2: 524-530; 3: 150-167.	

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1.

Тема. Методика викладання економіки як навчальна дисципліна.

Мета: формувати у студентів уміння аналізувати різні підходи щодо визначення методики викладання економіки; проаналізувати завдання загальної середньої освіти та головні завдання методики викладання економіки; виховувати та розвивати у студентів професійне знання та вміння майбутнього вчителя економіки.

План заняття

I. Обговорення теоретичних положень з теми.

1. Характеристика поняття «методика викладання економіки». Різні підходи.

2. Зміст курсу методики викладання економіки.

3. Взаємозв'язок методики викладання економіки з іншими науками.

4. Головні завдання сучасної методики викладання економіки.

5. Професійні якості вчителя економіки.

II. Письмова робота (методичний диктант).

III. Педагогічні роздуми.

Як Ви розумієте слова К.Д. Ушинського: «У школі повинна працювати серйозність, яка допускає жарт, але не перетворює всю справу на жарт, ласкавість без нудотності, справедливість без прискіпливості, доброта без слабкості, порядок без педантизму, і головне, постійна розумна діяльність».

Яка Ваша думка: чи можливий єдиний метод викладання, про який мріяв Ян Амос Коменський?

Чи може вчитель погодитись із тезою японської конституції VII ст.: «Кожна людина має серце, у кожного серця свої нахили. Він вважає це гарним, я – поганим. Я вважаю це гарним, він – поганим. Я зовсім необов'язково мудрець. Ми обидва лише звичайні люди».

Чи згодні Ви з таким визначенням: «Методична система як педагогічно керована система самонавчання покликана реалізувати цілі педагогічної та дидактичної системи».

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.

2. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: Навч. - метод. посіб. для самост. вивч. диск. – К: КНЕУ, 2005. – 341с.

3. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.

4. Концепція профільного навчання в старшій школі : затв. Колегією М-ва освіти і науки України 25 верес. 2003 р. // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Х., 2004. – Ч. 1. – С. 130– 143.

Практичне заняття № 2.

Тема. Структура процесу вивчення шкільного курсу економіки.

Мета: визначити структурні елементи процесу навчання, їх взаємозв'язок; проаналізувати закономірності та принципи вивчення економіки у школі; обґрунтувати значення мотивації учіння школярів, види мотивації, їх формування та розвиток; визначити шляхи формування в учнів стійких творчих і пошукових інтересів, пізнавальної активності та самостійності.

План заняття

I. Дискусія: «Сучасні підходи до структури процесу вивчення шкільного курсу економіки».

1. Обґрунтувати специфіку структури навчання економіки у школі.
2. Яких принципів дотримуються при вивченні шкільного курсу економіки?
3. У чому суть мотивації школярів? Які види мотивації навчальної діяльності учнів використовують при вивченні економіки?
4. Визначити особливості пізнавальної діяльності учнів.

II. Практичне завдання.

Яку назву ви дали б друкованим чи іншим інформаційним органам (газета, журнал, телепрограма, радіопрограма, клуб та ін.), які необхідні для економічної освіти школярів? Чому?

III. Тест. «Здібність вести дискусію».

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: Навч. - метод. посіб. для самост. вивч. диск. – К: КНЕУ, 2005. – 341с.
3. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.

Практичне заняття № 3.

Тема. Шкільний курс економіки та навчально-методичне забезпечення.

Мета: визначити місце економічних дисциплін у навчальному плані загальноосвітньої школи; особливості викладання економіки у профільній школі; проаналізувати основні вимоги до програм з економіки та розвивати уміння студентів розробляти навчально-тематичний план вивчення економіки у старшій школі; схарактеризувати основні вимоги до підручників та посібників з економіки.

План заняття

I. Обговорення теоретичних положень з теми.

1. Економіка як перспективна дисципліна у навчальному плані загальноосвітньої школи.

2. Основні вимоги та особливості побудови програми шкільного курсу економіки.

3. Дидактичні вимоги структурування підручників, посібників, робочих зошитів з економіки.

4. Розвиток економічного мислення та культури поведінки школярів.

II. Практична лабораторія майбутнього вчителя економіки.

Завдання для студентів:

I варіант

Розробити навчально-тематичний план вивчення курсу «Основи економіки» за програмою І.Ф. Радіонової (на I семестр).

Сформулювати загальну мету вивчення економіки у старших класах;

II варіант

Розробити навчально-тематичний план вивчення курсу «Основи економіки» за програмою І.Ф. Радіонової (на II семестр);

Мотивувати пізнавальну діяльність старшокласників при вивченні курсу економіки.

III. Творче завдання.

Розробити методичні поради вчителю щодо розробки навчально-тематичних планів та використання технологічних карток.

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.

2. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: Навч. - метод. посіб. для самост. вивч. диск. – К: КНЕУ, 2005. – 341с.

3. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (для курсів за вибором). Ч. I. / уклад. В. В. Радченко, Ю. В. Бицюра. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 384 с.

4. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.

Практичне заняття № 4.

Тема. Методичні вимоги до проведення уроків економіки.

Мета: обґрунтувати загальнопедагогічні, психологічні, дидактичні та гігієнічні вимоги до сучасного уроку економіки; схарактеризувати переваги та недоліки урочної форми навчання; визначити та пояснити основні етапи підготовки вчителя економіки до уроку; формувати уміння студентів визначати та характеризувати етапи аналізу уроку економіки.

План заняття

I. Обговорення теоретичних положень з теми.

1. Урок як традиційна форма навчальної роботи в школі.

2. Вказати основні переваги і недоліки уроку як головної форми організації навчання школярів.
3. Схарактеризувати вимоги щодо проведення сучасного уроку.
4. Підготовка навчального матеріалу вчителя до уроку економіки.
5. Визначити етапи аналізу уроку.

II. Педагогічні роздуми.

Чи означають терміни «організаційні форми навчання» та «методика викладання» одне й те саме поняття? Якої ви думки?

Є різні методи викладання економіки у школі, але угорський педагог сказав: «Нам потрібні не методи, а настанови. Однак такі настанови лише тоді стануть реальністю, коли за ними стоїть особистість».

Як Ви розумієте: «до хорошого уроку вчитель готується все життя» (В. Сухомлинський); «до аналізу уроку будь-який керівник має підходити не взагалі, а аналізувати кожен складову частину його окремо» (Н. Шубін).

III. Творче завдання.

Сформулювати загальну мету економічної освіти школярів.

Скласти пам'ятку підготовки вчителя до уроку економіки.

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Азимов Л. Б. Уроки економіки в школі : активні форми преподавания / Леонид Борисович Азимов, Екатерина Всеволодовна Журавская – М. : Аспект Пресс, 1995. – 71 с.
2. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
3. Дидактика современной школы: пособие для учителя / Под. Ред. В.А. Онищука. – К.: Рад. Шк., 1987.
4. Радіонова І. Ф. Загальна економіка: підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І. Ф. Радіонова, І. С. Кравченко, В. В. Радченко; за ред. І. Ф. Радіонової. – 5-те вид., доп., перероб. і виправл. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 368 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.

Практичне заняття № 5.

Тема. Методичні аспекти підготовки та проведення уроків економіки.

Мета: обґрунтувати типи уроків за В.О. Онищуком, схарактеризувати етапи їх виконання; розглянути та обґрунтувати виконання основних етапів уроків: засвоєння нових знань; формування умінь і навичок, застосування знань, умінь і навичок; перевірки і корекції знань, умінь і навичок; узагальнення і систематизації знань; комбінованого уроку. Формувати вміння складати плани-конспекти уроків різного типу.

План заняття

1. Творча робота студентів.

I варіант. Розробити конспект-схему уроку формування умінь та навичок учнів (тема за вибором).

II варіант. Розробити конспект-схему комбінованого уроку (тема за вибором).

III Варіант. Розробити конспект-схему уроку узагальнення і систематизації знань учнів (тема за вибором).

II. Взаєморецензування конспектів-схем уроків з метою реалізації таких завдань:

- виявлення можливих труднощів в опрацюванні дидактичного матеріалу шкільного підручника окремої теми;
- врахування пізнавальних можливостей учнів;
- ілюстрація створення проблемної ситуації при вивченні теми;
- керівництво самостійним пошуком учнями розв'язання пізнавальних завдань.

III. Рольова гра.

Провести фрагмент уроку із використанням матеріалу, що сприяє формуванню в учнів пізнавальних інтересів, активності та самостійності.

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Азимов Л. Б. Уроки економіки в школі : активні форми преподавання / Леонид Борисович Азимов, Екатерина Всеволодовна Журавская – М. : Аспект Пресс, 1995. – 71 с.
2. Ковальчук Г. О. Економіка : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Г. О. Ковальчук, В. Г. Мельничук, В. О. Огнев'юк. – К. : Навч. книга, 2003. – 352 с.
3. Радіонова І. Ф. Загальна економіка: підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І. Ф. Радіонова, І. С. Кравченко, В. В. Радченко; за ред. І. Ф. Радіонової. – 5-те вид., доп., перероб. і виправл. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 368 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.

Практичне заняття № 6.

Тема. Методичні засади засвоєння учнями економічних знань.

Мета: розглянути основні етапи засвоєння учнями економічних знань, проаналізувати рівні засвоєння учнями знань, залежно від активності у навчанні; оволодіння студентами методикою формування наукових понять за певними етапами; узагальнити та систематизувати умови ефективності вироблення умінь та навичок у школярів.

План заняття

I. Актуалізація опорних знань.

Схарактеризувати етапи та рівні засвоєння учнями економічних знань.

Визначити етапи формування економічних понять.

Особливості формування умінь та навичок школярів у процесі вивчення економічних дисциплін.

II. Педагогічні роздуми.

Проаналізуйте правило: «слухаючи – забуваю, записуючи – запам'ятовую, діючи – розумію».

Стародавні казали: «Вчи менше, але знай що вчиш», як Ви розумієте тезу Мак-Інніса «Вчись більшому на меншому»?

III. Гра «Аналіз визначення понять».

Група поділяється на дві команди, які задають одна одній завдання з визначення понять за шкільним підручником з економіки. Аналізуються:

- якість визначення понять;
- логічні помилки;
- помилки у доказах;
- вибір аргументів для доказу, формулювання головної тези та способів доказу.

IV. Підведення підсумків та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті. – К.: КНЕУ, 1999. – 128.
3. Прусова Л.Г. Экономика в вопросах и ответах: Учеб.-метод. пособие. – К.: АОЗТ, 1998. – 320 с.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.

Практичне заняття № 7.

Тема. Контроль та методика оцінювання навчальних досягнень учнів.

Мета: розкрити зміст видів і форм контролю за навчальною діяльністю учнів; розглянути єдині вимоги до оцінювання знань, умінь і навичок учнів за початковим, середнім, достатнім та високим рівнем успішності; визначити норми оцінок відповідно до критеріїв; значення використання тестових завдань на уроках економіки, їх ефективність; виробляти у студентів уміння використовувати тести при перевірці знань, умінь та навичок учнів.

План заняття

I. Актуалізація опорних знань.

Пояснити сутність контролю.

Методична проблемність контролю.

Методика оцінювання учнів з економіки, що досягли початкового, середнього, достатнього та високого рівня знань.

Визначення поняття «педагогічний тест». Алгоритм складання тестового матеріалу.

Схарактеризувати переваги та недоліки тестового матеріалу, що використовується на уроках економіки.

II. Дискусійні питання.

Як Ви вважаєте, чи ефективна система оцінювання ступеня засвоєння знань незалежними експертами, що практикується за кордоном?

Чому при опитуванні учнів вони вибрали таку систему контролю: тестування 66,7%, оцінка 37,8%, іспит 22,4%, залік 20,9%?

Чи не гальмують низькі оцінки розвиток особистості учня?

Як самоконтроль сприяє підвищенню рівня знань, умінь і навичок?

III. Самостійна робота.

Наведіть приклади використання різних форм тестових завдань з основ економіки: а) закрита форма; б) завдання з двома відповідями (фосетні завдання); в) альтернативні завдання (три відповіді); г) завдання з великою кількістю відповідей.

Коротко охарактеризуйте окремі критерії якості знань: повнота; систематичність; оперативність; гнучкість; конкретність; узагальненість; усвідомленість; розгорнутість; міцність.

IV. Ситуаційні вправи.

Учень повільно відповідає на Ваше запитання. Ваші дії?

Учень відповідає незадовільно, але весь час повторює «я все зробив дома», «я вчив» тощо. Ваші дії?

V. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Зайдель Х., Теммер Р. Основы обучения об экономике / Пер. с нем. – М.: «Дело ЛТД», - 1994.
3. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти (Проект), // Освіта України, – 2000. – № 33.
4. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібник. – К.: Вища шк., 2002.

Практичне заняття № 8.

Тема. Самостійна робота учнів з економіки.

Мета: розглянути суть та значення самостійної навчальної роботи учнів на уроках та в позаурочній діяльності; розробити методичні рекомендації організації самостійної праці школярів; розвивати у студентів уміння правильно розробляти види домашніх завдань з економіки; розробити рекомендації для учнів з організації навчальної праці.

План заняття

I. Дискусія.

1. У чому суть самостійної наукової організації праці школярів?
2. Схарактеризуйте умови та форми самостійної навчальної роботи учнів.

3. Які Ви знаєте види домашніх завдань? Методика підготовки вчителем домашнього завдання.

II. Практичне завдання.

Скласти методичні рекомендації з наукової організації праці школярів.

III. Педагогічні роздуми.

Знання – настільки дорогоцінна річ, що їх корисно добувати з будь-якого джерела (Абуль Фаранж).

Не в масі здобутих знань полягає краса і могутність розумової діяльності, навіть не в їх системності, а в широкому, яскравому шуканні (Ш. Амонашвілі).

Навчання, котре б допомогло учням розвинути їхні творчі здібності, має ґрунтуватись на спільному інтересі вчителя й учня (Е. Шострома).

IV. Тест.

«Як Ви висловлюєте своє невдоволення», що визначає, чи правильно ви реагуєте на критику, або скаргу.

V. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Куринський В.О. Самоосвітні роздуми. – К.: Знання, 1991.
3. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : Навч. - метод. посіб.– К. : Вища школа, 2002. – 215с. : іл.
4. Яценко Т.С. Активна соціально-педагогічна підготовка вчителя до спілкування з учнями: Книга для вчителя. – К.: Освіта, 1993.

Практичне заняття № 9.

Тема. Методика використання інтерактивних технологій навчання на уроках економіки.

Мета: обґрунтувати закономірності та особливості пізнавальної діяльності школярів при використанні пасивної, активної та інтерактивної моделей навчання; визначити основні елементи кооперативного навчання на уроках економіки; розробити педагогічні умови організації інтерактивного навчання школярів.

План заняття

I. Обговорення теоретичних положень з теми.

Визначити пріоритети інтерактивної моделі навчання.

Схарактеризувати форми організації навчальної діяльності учнів, обґрунтувати їх переваги.

Проаналізувати елементи співробітництва (кооперативного навчання).

II. Самостійна робота студентів.

I варіант. Сформулювати мету, визначити завдання та зміст технології як дослідження. Розробити конспект-схему із використанням інтерактивного методу «Коло ідей».

II варіант. Сформулювати мету, визначити завдання та зміст проектної технології. Розробити конспект-схему із використанням інтерактивного методу «Акваріум».

IV. Ділова гра.

Завдання: проілюструвати фрагмент уроку за методикою інтерактивної моделі навчання (тема за вибором).

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Перспективні освітні технології / за заг. ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560 с.
3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко та ін. ; за ред. О. І. Пометун. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.
4. Радіонова І. Ф. Загальна економіка: підручник для 10 (11) класів середніх загальноосвітніх закладів / І. Ф. Радіонова, І. С. Кравченко, В. В. Радченко; за ред. І. Ф. Радіонової. – 5-те вид., доп., перероб. і виправл. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 368 с.

Практичне заняття № 10.

Тема. Економічні ігри та методика їх використання у навчально-виховному процесі.

Мета: ознайомити з методикою проведення економічної гри та особливостями її використання у навчальному процесі, з'ясувати важливість розподілу ролей у грі; визначити та схарактеризувати етапи розробки ділової гри; майстерність учителя у реалізації функцій гри.

План заняття

I. Актуалізація опорних знань.

Економічні ігри та методика їх проведення.

Методичне забезпечення та методика проведення економічної гри.

Визначити етапи підготовки та розробки ділової гри.

Схарактеризувати фактори ефективності економічних ігор.

II. Запитання до диспуту.

Як у грі відбувається формування поведінських принципів у економіці?

Як Ви думаєте, чи можуть виникати недоліки при вивчення матеріалу, використовуючи економічної гри для навчальної діяльності?

Чи можна під час гри використовувати груповий контроль, як саме?

III. Творча робота.

I варіант. Підготувати методичні рекомендації для вчителів при організації та проведенні навчальної гри.

II варіант. Підготувати методичні рекомендації для учнів під час проведення ділової гри.

IV. Педагогічні роздуми.

«Економіка змінюється зі змінами нашого мислення» (Ейнштейн).

Як Ви розумієте правило дидакта Куринського: «Потрібно завжди завищувати стратегічне надзавдання та занижувати тактичне».

Поясніть тезу: «Через дитячу рольову гру до навчальної діяльності».

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Геромус Ю.В. Игра – модель – экономика – М.: Знание, 1989.
3. Занько С.Ф., Тюников Ю.С., Тюнникова С.М. Игра и учение. В 2 ч. – М.: Ассоциация «Проф. обр.», 1992.
4. Уткин Э.А. Сборник ситуационных задач, деловых и психологических игр, тестов по курсам «Менеджмент», «Маркетинг». – М.: Финансы и статистика, 1996.

Практичне заняття № 11.

Тема. Методика проблемного навчання на уроках та позаурочній діяльності школярів.

Мета: обґрунтувати суть, значення та особливості позакласної роботи в школі як складової частини навчально-виховної роботи школи; формувати в учнів уміння розрізняти позаурочні форми навчання за дидактичною метою їх проведення; навчити складати плани-конспекти позаурочних занять; формувати у студентів уміння моделювати проблемні ситуації, доцільно застосовувати економічні задачі відповідно до вимог.

План заняття

I. Актуалізація опорних знань.

Значення позакласної навчальної економічної роботи учнів у основній і старшій школі.

Організація та методика проведення позаурочних форм навчання.

Охарактеризувати типи проблемних ситуацій.

Визначити вимоги щодо застосування на уроках економічних задач.

II. Творча самостійна робота студентів.

Скласти завдання до позакласного заняття у формі цікавої розповіді, проблеми тощо; можна із використанням парадоксів (спрямоване на підвищення мотивації пізнавальної діяльності учнів).

На основі програмового матеріалу з економіки для 10 класу, розробити проблемні ситуації для школярів, враховуючи типологію проблемних ситуацій.

III. Ділова гра.

Провести фрагмент позаурочного заняття з метою реалізації таких методичних завдань:

– виявлення можливих труднощів учнів в опрацюванні дидактичного матеріалу економічного змісту;

– врахування пізнавальних вікових та індивідуальних можливостей учнів певного класу;

– керівництво самостійним пошуком учнями розв’язання пізнавальних завдань.

IV. Підсумок заняття та завдання на наступне заняття.

Рекомендована література

1. Жовтанецький О. М. Цікава економіка : навч. посіб. з економіки для учнів 10-11 кл. / Олег Мстиславович Жовтанецький, Надія Вікторівна Чуба. – Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2007. – 304 с.

2. Латер Ю.С. Методичний посібник до Робочого зошита із загальної економіки. Частина I, II / Юхим Семенович Латер, Ірина Володимирівна Ящишина. – Кам’янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 180с.

3. Прусова Л.Г. Экономика в вопросах и ответах: Учеб.-метод. пособие. – К.: АОЗТ, 1998. – 320 с.

4. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 232 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА

студентів з методики економіки

№ з/п	Питання	К-сть годин	Форми контролю	Література
1	2	3	4	5
1.	Проаналізувати складові легкості навчання і учіння економіки в школі.	3	Співбесіда	О: 1, 195-218; 2: 514-524. Д: 33: 43-45.
2.	Особливості мотивації учіння школярів. У чому суть мотивації?	2	Колоквіум	О: 91-98; 2: 235-240. Д: 10: 93-94.
3.	Якими професійними якостями та вміннями повинен володіти вчитель економіки?	3	Співбесіда	О: 1: 9-11; 2: 64-88, 623-629.
4.	Взаємозв'язок економічної освіти та культури школярів.	2	Перевірка письмових робіт	О: 1: 43-67; 2: 64-80; 3: 31-50.
5.	Принципи створення шкільних навчальних програм та підручників з економіки.	3	Тестування	О: 1: 75-84; 2: 176-187.
6.	Методичні умови забезпечення свідомості, міцності знань та високої пізнавальної активності учнів на уроках економіки.	4	Обговорення рефератів	О: 1, 195-218; 2: 514-524. Д: 33: 43-45.
7.	Проаналізувати особливості економічної освіти і виховання в Україні.	3	Співбесіда	О: 1: 43-67; 2: 64-80;3:31-50; 5:12-22.
8.	Підготовка вчителем навчального матеріалу до уроків з економіки.	3	Колоквіум	О: 1: 85-98; 2: 209-222. Д: 10: 189-197; 27: 3-7; 33:56-61.
9.	Організація самостійної роботи учнів на уроках економіки.	3	Обговорення рефератів	О: 1: 148-161; 2: 385-433; 3: 169-185. Д: 33: 109-115.
10.	Види домашніх завдань з економіки та методика їх підготовки.	4	Тестування	О: 1: 148-161; 2: 385-433; 3: 169-185. Д: 33: 109-115.
11.	Інтерактивне навчання як різновид пізнавальної діяльності учнів.	3	Обговорення рефератів	О: 1: 228-236; 2: 531-565; 3: 246-262; 4: 10-33, 56-65. Д: 27: 8-32, 33-55.
12.	Використання економічних ігор	3	Колоквіум	О: 1: 126-145; 2: 344-383,

	у навчальному процесі.			3: 263-287. Д: 5: 3-28; 6: 108-150.
13.	Реалізація принципів індивідуалізації та диференціації навчання на уроках економіки.	2	Колоквіум	О: 1: 60-65; 2: 100-129, 310-337. Д: 10: 157-170; 33: 56-67.
14.	Ефективність використання проблемного навчання на уроках економіки.	2	Перевірка письмових робіт	О: 1: 195-122; 2: 524-530; 3: 150-167.
15.	Методика формування в учнів економічних понять.	3	Тестування	О: 1: 51-65; 2: 100-143. Д: 10: 90-93; 33: 41-42.
16.	Організація та проведення позаурочних занять з економіки.	3	Колоквіум	О: 1: 51-65; 3: 110-149. Д: 32: 283-314; 33: 119-121.
17.	Ефективність форм організації навчальної діяльності учнів на уроці.	4	Тестування	О: 1: 228-236; 2: 531-565; 3: 246-262; 4: 10-33, 56-65. Д: 27: 8-32, 33-55.
18.	Формування творчих здібностей учнів при вивченні економічних дисциплін.	2	Співбесіда	О: 1, 195-218; 2: 514-524. Д: 33: 43-45.
19.	Навчальні екскурсії як засіб розвитку економічної спостережливості учнів.	3	Перевірка письмових робіт	О: 1: 51-65; 3: 110-149. Д: 32: 283-314; 33: 119-121.
20.	Реалізація компетентного підходу до оцінювання навчальних досягнень учнів з економіки.	3	Обговорення рефератів	О: 1: 169-190; 2: 445-508; 3: 199-117; 5: 185-189. Д: 10: 171-180.
21.	Сучасні підходи до проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках економіки.	2	Перевірка письмових робіт	О: 1, 195-218; 2: 514-524. Д: 33: 43-45.
22.	Професійна спрямованість старшокласників у процесі навчання.	3	Співбесіда	О: 1: 148-161; 2: 385-433; 3: 169-185. Д: 33: 109-115.
23.	Особливості використання інноваційних освітніх технологій на уроках економіки.	3	Обговорення рефератів	О: 1: 110-122; 223-236; 2: 514-524; 3: 219-243. Д: 23: 7-25.

ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ

1. Методика викладання економіки як навчальна дисципліна.
2. Розкрити завдання вивчення сучасної економіки.
3. Взаємозв'язок методики викладання економіки з іншими науками.
4. Розкрити суть взаємодії структурних елементів процесу економічного навчання.
5. Сформулювати закономірності та принципи вивчення економіки у школі.
6. Пояснити суть мотивації пізнавальної економічної діяльності школярів.
7. Схарактеризувати вікові особливості пізнавальної діяльності учнів.
8. Економіка як перспективна дисципліна у навчальному плані загальноосвітньої школи.
9. Особливості створення навчальних програм з економічних дисциплін.
10. Вимоги щодо створення підручників з економічних дисциплін.
11. Урок як основна форма економічного навчання школярів.
12. Вимоги щодо проведення сучасного уроку з економіки.
13. Підготовка вчителем навчального матеріалу до уроків з економіки.
14. Орієнтовна схема аналізу уроку з економіки.
15. Види домашніх завдань з економіки та методика їх підготовки.
16. Схарактеризувати особливості активізації економічного навчання школярів.
17. Інтерактивне навчання як різновид пізнавальної діяльності учнів.
18. Схарактеризувати структурні елементи кооперативного навчання.
19. Методика проведення інтерактивних методів навчання на уроках економіки.
20. Пояснити сутність контролю навчальної діяльності учнів з економіки.
21. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з економіки за 12-бальною системою.
22. Контроль навчальних досягнень учнів як методична проблема.
23. Тест як форма навчання та контролю.
24. Визначити правила складання тестового матеріалу.
25. Схарактеризувати переваги та недоліки тестового матеріалу, що використовується на уроках економіки.
26. Суть економічної гри у навчальному процесі.
27. Методика проведення економічної гри.
28. Визначити етапи підготовки та розробки ділової гри.
29. Ефективність ігрових форм навчання при вивченні економічних дисциплін.
30. Суть позакласної та позашкільної економічної освіти школярів.
31. Охарактеризувати позаурочні форми економічного навчання.
32. Особливості індивідуалізації та диференціації у навчальному процесі на уроках економіки.
33. Визначити основні форми організації навчальної діяльності учнів на уроках економіки, вказавши переваги та недоліки їх використання.
34. Основні етапи та рівні засвоєння учнями економічних знань.
35. Умови вироблення у школярів умінь та навичок при вивченні економіки.

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс "Методика викладання економіки" складається з трьох навчальних (змістових) модуля. Для оцінювання знань, умінь та навичок студентів в кожному змістовому модулі передбачається проведення поточного контролю на практичних заняттях і підсумковий модульний контроль, який проводиться у вигляді письмової модульної контрольної роботи. Кількість модульних контрольних робіт визначена навчальним планом підготовки фахівців даного освітньо-кваліфікаційного рівня та спеціальності. Всі вони двогодинні і є обов'язковими для написання кожним студентом.

Максимально можливі бали оцінювання кожного контрольного заходу наведені у таблиці. Вони встановлені з урахуванням важливості, складності та обсягу відповідної навчальної діяльності студента.

Поточний і модульний контроль			Сума
Змістовий модуль (I)			100 балів
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота	
40 балів	45 балів	15	

Поточний контроль полягає в перевірці теоретичних знань та практичних умінь і навичок під час практичних занять. Результати перевірки самостійної роботи, в тому числі виконання домашніх завдань, студентів також входять до поточного контролю. Максимальний бал оцінки поточної успішності студентів на практичних заняттях приймається рівним 12. Критерії оцінювання знань, умінь, навичок і фахової компетенції студентів на навчальних заняттях наведено в таблиці:

1	Студент мало усвідомлює мету завдання; може відшукати відповідь у підручнику лише на окремі питання.
2	Студент слабо володіє понятійним апаратом; відповідає лише за допомогою викладача на рівні "так" чи "ні"; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
3	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру за допомогою викладача.
4	Студент володіє початковими знаннями, здатний відтворити їх, провести за ними розрахунки з допомогою викладача; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
5	Студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять (однак з помилками); вміє працює з підручником; робить прості розрахунки за алгоритмом, але висновки не логічні, не послідовні.

6	Студент розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати суть завдання, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань з алгоритмом.
7	Студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; правильно використовує термінологію; вміє наводити приклади на підтвердження своїх думок; здатний за допомогою викладача застосовувати знання в стандартних ситуаціях.
8	Знання студента досить повні; відповіді чіткі, логічні та обґрунтовані, однак з окремими неточностями; вміє самостійно проаналізувати хід розв'язання задачі і на її прикладі розв'язати аналогічну.
9	Студент вільно володіє вивченим матеріалом; вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робити висновки; використовує загальновідомі докази у власній аргументації; вміє самостійно працювати; без сторонньої допомоги виконує прості завдання, здатний розв'язувати складні задачі, використовуючи приклади аналогічних задач, розв'язаних до нього.
10	Студент володіє узагальненими знаннями з дисципліни, аргументовано використовує їх у стандартних ситуаціях; чітко тлумачить поняття, формулює закони; може самостійно опрацьовувати матеріал; має сформовані типові навички; здатний самостійно розв'язати стандартну задачу; робить спроби застосовувати знання у дещо змінених ситуаціях.
11	Студент володіє глибокими і міцними знаннями; дає правильні і вичерпні відповіді, робить аргументовані висновки; здатний самостійно вивчити матеріал; самостійно визначає шлях розв'язання стандартних задач; здатний розв'язувати складні нестандартні завдання, використовуючи попередні навідні підказки.
12	Студент має системні теоретичні знання, аргументовано застосовує їх при розв'язанні практичних завдань; знає суміжні дисципліни; ґрунтовно й логічно викладає матеріал в усній та письмовій формі; самостійно вибирає шлях розв'язання задачі (в тому числі складної, нестандартної) та доводить його до кінця, використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозування результатів, моделює ситуації в нестандартних умовах.

Під час навчальних занять слід дотримуватись принципу рівномірності опитування всіх студентів академічної групи. Кількість поточних оцінок аудиторної роботи кожного студента має бути максимально достатньою для об'єктивного виявлення повноти та глибини засвоєння студентом відповідного навчального матеріалу змістового модуля.

Пропущені студентом заняття обов'язково відпрацьовуються. Поточну заборгованість, пов'язану з невиконанням домашніх завдань та не підготовкою до практичних занять студент також повинен ліквідувати. При цьому максимальним балом за відпрацьоване заняття вважається 12.

Кожна задача модульної контрольної роботи оцінюється певною кількістю балів, а загальна оцінка за роботу формується як сума цих балів. Максимально можливі бали за виконання того чи іншого завдання контрольної роботи встановлені з урахуванням його складності та обсягу. Результат студента, що не з'явився на модульну контрольну роботу, оцінюється в 0 балів. Такі студенти повинні ліквідувати дану заборгованість до початку семестрового контролю. Крім того, студенти, які за результатами модульної контрольної роботи отримали оцінку, що складає менше 60% від загальної кількості балів, виділених на неї, обов'язково повинні здійснити покращення свого результату шляхом повторного написання роботи.

Для допуску до екзаменаційного контролю студенту за результатами кредитного модуля потрібно набрати щонайменше 35 балів. Якщо набрана кількість балів нижча вказаної, студент зобов'язаний ліквідувати всі заборгованості та, за необхідності, виконати додаткову роботу з вивчення навчального матеріалу.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля	Оцінка за шкалою ЕСТ8	Рекомендовані системою ЕСТ8 статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	А (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	В (дуже добре)	25	добре	
75-81	С (добре)	30		
67-74	Д (задовільно)	25	задовільно	
60-66	Е (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)			не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)		незадовільно	не допущено

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульна контрольна робота (МКР) – це перелік формалізованих завдань, вирішення яких потребує умінь застосовувати знання програмною матеріалу дисципліни методика викладання економіки.

Кожне завдання забезпечує контроль основних умінь необхідного рівня, формування яких передбачене навчальною програмою дисципліни. Метою МКР є оцінка знань, умінь та навичок студентів. Оцінка результатів виконання студентами кожного варіанту завдання МКР проводиться за 12-бальною шкалою. Критерії оцінки результатів виконання кожного питання контрольного завдання:

10-12 балів – передбачає високий творчий рівень професійної компетентності майбутніх учителів економіки. Студент вільно висловлює власні думки, володіє концептуальними знаннями організації навчально-виховного процесу в сучасній національній школі з інноваційними освітніми технологіями, вміє ретранслювати загальні теоретичні положення на конкретні педагогічні обставини при вирішенні педагогічних задач, аргументує власне бачення методичних проблем, виявляє здатність до діагностування, аналізувати та прогнозувати.

7-9 балів – передбачає достатній конструктивний рівень професійної компетентності студентів. Вільно володіє опрацьованим теоретичним матеріалом з усіх тем методики викладання економіки, уміньми аналізувати, систематизувати, узагальнювати педагогічні явища, використовувати набуті знання у практичній діяльності, добирає переконливі аргументи на підтвердження власних думок, допускає незначні помилки у визначенні окремих методичних категорій.

4-6 балів – передбачає репродуктивне відтворення теоретичного матеріалу, студент виявляє знання основних теоретичних положень з методики викладання економіки, наводить окремі приклади, володіє здатністю вирішувати прості педагогічні ситуації, допускає помилки у теоретичних питаннях та практичних завданнях, які засвідчують недостатнє осмислення методичних проблем. Студент виявляє здатність розкрити суть питань окремими фрагментами, що становлять незначну їх частину, допускає суттєві помилки при розв'язанні практичних завдань.

1-2 бала – передбачає частково рецептивно-продуктивний рівень володіння програмним матеріалом з методики викладання економіки. Студент намагається виявити здатність розкрити суть теоретичних питань окремими фрагментами із помилками. При розв'язанні практичних завдань допускається суттєвих помилок та не вірно застосовує методи розрахунку.

0 балів – в усіх інших.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ

Тема. Methodика викладання економіки як навчальна дисципліна.

Methodика викладання економіки як навчальний предмет – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення економіки в школі. При цьому важливо підкреслити, що в економічному навчанні необхідна не тільки система знань та навичок, а й певний досвід творчої діяльності, соціально-економічного спілкування. В комплексі це повинно стимулювати спрямованість особистості на самоосвіту та вміння використовувати нові знання в нових ситуаціях. Таке завдання потребує широкого використання в практиці вивчення економічних дисциплін ігрових методик навчання як сучасних форм активізації навчальної діяльності.

Сучасна методика викладання економіки не повинна повторювати помилки старої педагогічної практики. Примусити учня «жахатися» економічного навчання дуже просто, якщо викладати її як дуже складну, нудну та далеку від реального економічного життя дисципліну. Тому вчитель повинен володіти такими якостями як повагою до тих, кого навчає; добре знати економіку, як предмет; володіти методикою викладання.

Зміст методики викладання економіки:

- ✓ встановлення пізнавального і виховного значення курсу «Основи економіки» і його місце в системі шкільної освіти;
- ✓ визначення завдань загальної середньої освіти та завдань вивчення сучасного курсу «Основи економіки»;
- ✓ вироблення відповідно до завдань і змісту навчання, методів та організаційних форм роботи з учнями при опрацюванні даного курсу.

В Законі України «Про освіту» вказується, що метою освіти, зокрема, економічної – є «...всебічний розвиток її розумових і фізичних здібностей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства висококваліфікованими фахівцями».

Відповідно од Закону України «Про загальну середню освіту» завданнями загальної середньої освіти є:

- ✓ виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності;
- ✓ виховання в учнів відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків громадянина України;
- ✓ виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до національних цінностей українського народу та інших народів;
- ✓ виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян, формування основ здорового способу життя та інші завдання.

Головні завдання сучасної методики викладання економіки:

- ✓ теоретичне й методичне оновлення змісту викладання економіки;

- ✓ розробка і наукове обґрунтування новітніх інформаційних технологій, форм, методів і засобів навчального процесу;
- ✓ створення програм, підручників, посібників для навчальних закладів;
- ✓ формування у школярів національної самосвідомості, високої моральності, гуманізму, працьовитості;
- ✓ орієнтація на індивідуальний розвиток особистості відповідно до природних задатків, здібностей та інтересів учня.

«Потрібно самому багато знати, щоб навчати інших»

В. Короленко

Методика викладання економіки ґрунтується на знаннях економіки, з одного боку, та основ педагогіки, психології, педагогічної майстерності й вікової психології – з іншого. Також не слід забувати майбутньому вчителю інші науки, що взаємопов'язані із методикою навчання економіки, такі як математика, анатомія і фізіологія, генетика, філософія, етика і естетика.

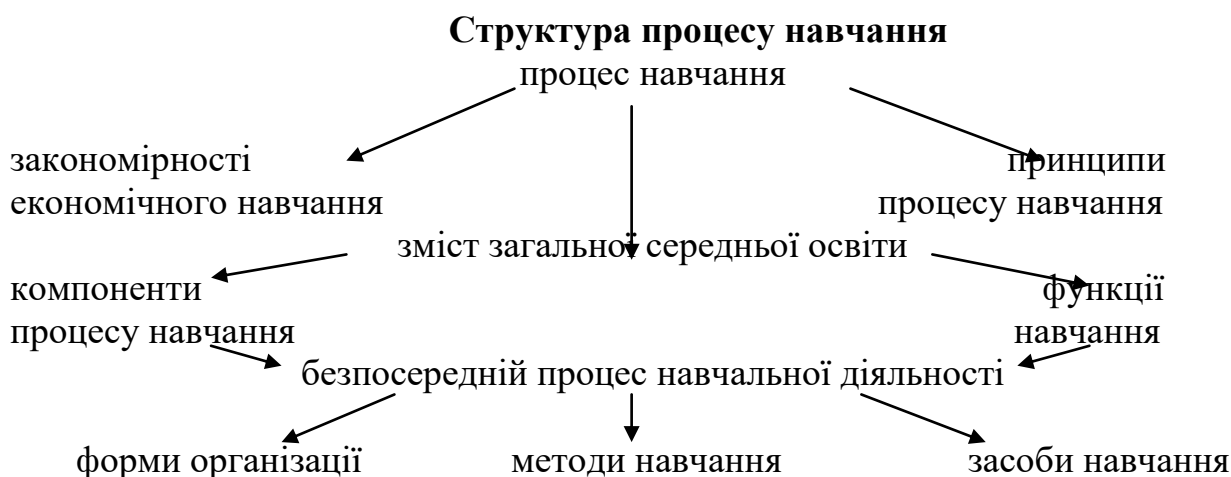
Основи легкості навчання і учіння школярів:

- ✓ своєчасно розпочинати навчання;
- ✓ належно підготовляти розум учня;
- ✓ у навчанні йти від конкретного до загального, від легшого до важчого;
- ✓ не перевантажувати учнів кількістю навчального процесу;
- ✓ не поспішати у навчанні, домагатися засвоєння й усвідомлення вивченого;
- ✓ урахувати вікові особливості учнів;
- ✓ передавати знання, збуджуючи почуття учнів.
- ✓ домагатися розуміння значущості знань.
- ✓ навчати зрозумілими методами.

Тема. Структура процесу вивчення шкільного курсу економіки.

«Процес навчання – це цілеспрямована взаємодія вчителя та учнів, у ході якої розв'язуються завдання освіти, виховання і загального розвитку».

Ю. Бабанський

Хто вчить інших, той навчає сам себе, не лише тому, що повторенням він зміцнює засвоєнні знання, а й тому, що одержує можливість глибше проникнути у предмет.

Закономірності вивчення економіки у школі:

- ✓ закономірно пов'язані процеси навчання і розвитку як основні його компоненти, а також процеси виховання і самовиховання, освіти і самоосвіти;
- ✓ викладання і учіння творчої активності вихованця як складові частини цілісного навчального процесу;
- ✓ зміст економічного навчального процесу залежить від єдності дій учителя та учнів;
- ✓ ефективність навчального процесу закономірно залежить від врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів, рівня розвитку колективу;
- ✓ ефективність навчального процесу зумовлена інтенсивністю і якістю сприймання, логічного осмислення та практичного застосування.

Основні принципи вивчення шкільного курсу економіки:

- ✓ цілеспрямованість навчального процесу, орієнтація на всебічний економічний розвиток учня;
- ✓ гуманізація навчального процесу – встановлення високогуманних відносин між учителем і учнями;
- ✓ природовідповідність навчального процесу, врахування вікових та індивідуальних особливостей школярів;
- ✓ зв'язок економічного навчання та економічного виховання із життям і продуктивною працею;
- ✓ формування колективних відносин між суб'єктами навчального процесу;
- ✓ свідоме ставлення до всіх видів діяльності і спілкування на основі самодіяльності та творчої активності;
- ✓ безперервність, послідовність, наступність економічного процесу навчання.

«Знання – зброя, а не мета» Л. Толстой.

Важливим аспектом у навчанні є мотиваційний момент. Учитель, навчаючи школярів основам економіки, повинен завжди мотивувати важливість набуття знань не тільки , як майбутнє професійне спрямування, а й орієнтація у повсякденному житті.

Для того, щоб забезпечити ефективність сприйняття учнями економічної інформації, потрібно враховувати: функції навчального процесу: освітньої, розвиваючої, виховної.

Компоненти процесу навчання: цільовий, стимулюючі-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контроль-регулюючий, оцінно-результативний.

Підходи (види) навчання курсу економіки: інформаційно-повідомлюючий, пояснювально-ілюстративний, проблемний, ігровий, диференційований.

Мотивація школярів – це обов'язкове завдання учителя – зацікавити учнів у пізнаванні економічних понять, явищ, категорій тощо; які існують між суб'єктами економічних відносин. Розрізняють соціальні мотиви, інтелектуальні мотиви, мотивацію перспективного спонукання та негативні спонукання.

Посилання навчальної мотивації слід розглядати як важливий спосіб підвищення ефективності навчання.

Способи формування пізнавального інтересу школяра:

- ✓ актуальність і новизна змісту;
- ✓ розкриття важливості знань;
- ✓ порівняння і аналогії;
- ✓ використання творів мистецтва і літератури;
- ✓ ефект парадоксальності і здивування;
- ✓ пізнавальні ігри;
- ✓ навчальні дискусії;
- ✓ застосування комп'ютерів.

«Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учнів – він досконалий вчитель» Л.Толстой.

Так як курс економіки вивчається школярем різного віку, тому важливо розрізняти особливості сприйняття та усвідомлення матеріалу учнями молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Враховуючи певні психологічні особливості школярів, учитель повинен викладати матеріал з урахуванням їх вікових особливостей.

Тема. Шкільний курс економіки та навчально-методичне забезпечення.

1. Місце економічних дисциплін у навчальному плані.
2. Створення навчальних програм.
3. Огляд навчальних підручників.

1. Піднесення, що розпочалося в економіці України потребує подолання відставання у науково-технічній галузі, змін у якості підготовки робочої сили. Особливої актуальності для країни набувають проблеми відродження підприємництва та інші. Виконання цих завдань неможливе без розуміння ролі людського фактора в ринкових умовах. Основна роль у формуванні кваліфікованого працівника належить освіті.

З **2001/2002** навчального року предмет «Основи економіки» включено до **інваріантної** складової типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2001р. №342).

З **2011-2012** н.р. економіка визначається як **базова** дисципліна навчального плану (11 клас усіх профілів 1год/тиждень). У межах варіативної частини пропонується вивчення у 10 кл. таких курсів: «Основи споживчих знань», «Основи інтелектуальної власності», «Фінансова математика», «Економічне моделювання» та ін.; до профільне вивчення у 8-9 класах «Моя економіка».

Вивчення економіки позитивно впливає на розвиток особистості дитини. Формує в неї такі якості, як ініціативність, відповідальність, рішучість, шанобливе ставлення до праці. Економічні знання допомагають обґрунтовано вибрати шляхи подальшого навчання або професійної діяльності. Ефективно використати свої здібності.

Метою викладання предмету «Економіки» є формування у школярів уявлень про суть економічних процесів, розвиток економічного мислення, виховання економічної культури.

Щоб **досягти цієї мети** в процесі вивчення даного курсу, потрібно передбачати:

- ✓ засвоєння базового рівня економічної освіченості;
- ✓ формування знань і навичок прикладного характеру, що уможлиблює адекватну дію в тій чи іншій економічній ситуації;
- ✓ формування здатності самостійно засвоювати економічну інформацію, аналізувати її і ухвалювати обґрунтовані рішення;
- ✓ виховання конкурентноспроможної особистості;
- ✓ орієнтація на дотримання правил цивілізованого ринку;
- ✓ застосування економічних методів конкурентної боротьби.

2. Для організації «навчання економіці через діяльність» викладач має вміти розробляти навчальні програми (в межах навчальних програм) і вести ці програми, користуючись методичними прийомами. Робота будь-якого педагога починається з визначення його власної позиції щодо змісту, програми, методики викладання, учнів.

Систематична робота з добору матеріалу для вивчення економічної дисципліни втілюються насамперед у розробці навчальної програми курсу. **Навчальні програми є обов'язковим документом**, що використовується вчителями і учнями як база для вивчення даної дисципліни. **Навчальна програма** – документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти, зміст розділів і тем з розподілом

Складання навчальних програм – справа складна і трудомістка, звичайно молодому спеціалісту важко розробити навчальну програму, тому створюють творчі колективи вчителів. Крім того допомагають підручники, посібники та інша навчально-методична література. Основний принцип побудови програми – безперервність і послідовність засвоєння економічних знань.

При **розробці методичної концепції курсу** потрібно добре знати зміст наукової дисципліни за такими принциповими моментами:

- ✓ необхідний учню мінімум знань з кожної теми;
- ✓ педагогічні засоби і методи викладання;
- ✓ форми спілкування з учнями;
- ✓ форми контролю, закріплення знань та навичок.

Кожна **проблема** навчальної дисципліни **трансформується в урок** з конкретної теми, при цьому весь курс складається з окремих навчальних тем-розділів (модулів). Розділ (модуль) – це відносно самостійна частина навчального курсу, що містить одне або кілька близьких за змістом і фундаментальних за значенням понять (законів, принципів).

Основні розділи навчальної програми:

- ✓ пояснювальна записка, яка містить виклад мети навчання з певного предмета, ознаки процесу (організація навчання кожного класу);
- ✓ зміст навчального матеріалу, поділений на розділи і теми із зазначенням кількості годин на кожному з них;
- ✓ обсяг знань, умінь і навичок (у їх різновидах) з певного предмета для учнів кожного класу;
- ✓ перелік унаочнень, літератури для учнів та методологічної літератури для викладачів;
- ✓ критерії оцінювання знань, умінь і навичок що до кожного з видів роботи.

3. До навчально-методичного комплексу насамперед входить підручник, який є джерелом знань для тих, хто навчається.

Основними вимогами до підручників і посібників можна вважати відповідність рівню міжнародних стандартів, урахування психологічних і вікових особливостей сприймання економічних знань, наближення до реальних економічних потреб кожної людини.

В основу підручника має бути покладений **принцип** «розкручування» логічної спіралі базисних економічних концепцій. При цьому важливою умовою професійного викладання навчального матеріалу є те, щоб на вищих рівнях не було жодних розбіжностей з початковими базовими знаннями. Має діяти такий принцип: **початкове базове поняття – розширене знання**.

Як посередник у процесі навчання підручник має надавати компетентну професійну інформацію та стимулювати самостійну пізнавальну діяльність.

Дидактичні аспекти навчання побудови підручника:

- ✓ кожному уроку (темі) передують схема понять, яка наочно відображає основний зміст, використані економічні поняття та їх взаємозв'язок;
- ✓ найважливішу навчальну інформацію виділено іншим кольором, цитати і приклади – курсивом;
- ✓ завдання, які є проблемно орієнтованими, спрямовані на стимулювання дискусій, оскільки потребують самостійного мислення та наявності власних поглядів на проблему;
- ✓ кожна тему завершує контрольний тест, що дозволяє встановити, чи досягнуто навчальної мети (чи засвоєний матеріал). Тести складаються із завдань на вибір правильної відповіді та завдань на впорядкування вивченого. Кожне завдання має тільки одну правильну відповідь.

Сучасний підручник виконує такі основні функції:

1. Освітню – функція підручника, що полягає в забезпеченні процесу засвоєння учнями певного обсягу систематизованих знань стосовно до сучасного рівня розвитку конкретної науки, формуванні в учнів пізнавальних умінь та навичок.

2. Розвивальну – функція підручника, яка сприяє розвитку учня, формує його перцептивні, мнемонічні, розумові, мовні та інші здібності.

3. Виховну – функція підручника, яка полягає в його здатності впливати на світогляд учня, його моральні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, формувати й удосконалювати певні риси особистості школяра.

4. Управлінську – функція підручника, яка полягає в програмуванні певного типу навчання, його методів, форм і засобів, способів застосування знань у різних ситуаціях.

5. Дослідницьку – функція підручника, яка полягає в спонуканні учня до самостійного розв'язування проблеми.

Тема. Методичні вимоги до проведення уроків економіки.

За традиційною педагогікою *урок* – це така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якою вчитель у рамках точно встановленого часу, з постійним складом учнів одного віку – вирішує певні навчально-виховні завдання. За дидактичною метою і використанням тих чи інших педагогічних засобів визначають потрібний тип уроку.

Готуючись до уроку, вчитель економіки аналізує зміст матеріалу, виділяє головне і другорядне, формулює головну тезу. Теза має бути чітко сформульована, не містить в собі двозначностей та залишається незмінною весь час її доказу. Для доказу обираються аргументи, правдивість яких не викликає в учнів сумнівів.

Важливо виокремити головну мету не тільки одного уроку, а й цілої теми або розділу, а потім її послідовно доводити на кожному уроці, підводячи слухачів поступово до головного висновку.

Переконливість засобів, що використовуються вчителем, підвищується у таких випадках:

- ✓ конкретність вираження засобів (слово, жест, приклад);
- ✓ особливості теми – чим вища ступінь абстракції, тим менша сила впливу.
- ✓ мовна динаміка (м'якість та сила голосу);
- ✓ музика (особливо ритмічна).

Оцінюючи методику викладання необхідно звернути увагу на структуру уроку, вміння вчителя глибоко зрозуміло викласти матеріал, використати наочні посібники і технічні засоби навчання, пробудити інтерес та активізувати пізнавальну діяльність учнів, увійти в контакт з аудиторією, сподобатись учням манерою поведінки тощо.

Вимоги до сучасного уроку

Загальнопедагогічні:

- ✓ урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- ✓ створення емоційно-актуальної атмосфери уроку;
- ✓ педагогічний такт і культура мови;
- ✓ пізнавальна самостійність учнів;
- ✓ чітке визначення освітніх, розвиваючих і виховних завдань уроку.

Психологічні:

- ✓ урахування психологічних особливостей кожного учня;
- ✓ нормальний психічний стан і стійкий настрій учителя та учнів;
- ✓ розумна вимогливість і доброзичливість учителя;
- ✓ педагогічний такт і педагогічна етика.

Дидактичні:

- ✓ раціональне використання кожної хвилини уроку;
- ✓ раціональне поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання;
- ✓ розвиток пізнавального інтересу і активності учнів;
- ✓ зв'язок із раніше вивченим;
- ✓ формування вмінь самостійно здобувати знання і застосовувати їх на практиці;
- ✓ індивідуалізація, диференціація та інтенсифікація навчального процесу;
- ✓ організоване завершення уроку.

Гігієнічні:

- ✓ температурний режим;
- ✓ норми освітлення;
- ✓ провітрювання;
- ✓ відповідність шкільних меблів нормативам;
- ✓ чергування видів навчальної роботи і різноманітність методів навчання.

При підготовці навчального матеріалу дуже важливо визначити його обсяг, розподілити на основний і другорядний, знайти засоби розвивальної навчальної діяльності.

Розробка структури уроку – це форма творчої методичної майстерності. Справжній вчитель готуючись до уроку розробляє конспект, виділяє опорний

матеріал, враховує між предметні зв'язки, можливі запитання учнів, тренує своє ораторське мистецтво.

Підготовка вчителя до уроку

1 етап. Усвідомлення значення теми

і визначення мети уроку:

- ✓ вивчення навчальної програми і змісту навчально-методичних посібників;
- ✓ зв'язок із раніше вивченим матеріалом;
- ✓ визначення мети уроку (освітньої, розвивальної, виховної).

2 етап. Відбір матеріалу з теми уроку:

- ✓ відбір змісту й обсягу знань із теми уроку;
- ✓ підбір до кожного питання доцільних фактів і прикладів;
- ✓ підготовка наочностей, посібників і ТЗН, визначення місця, порядку і послідовності використання їх;
- ✓ визначення колективних та індивідуальних форм роботи учнів на уроці.

3 етап. Підготовка плану-конспекту уроку:

- ✓ складання плану уроку;
- ✓ основні питання нової теми і висновки з них;
- ✓ визначення обсягу домашнього завдання для учнів;
- ✓ розподіл часу за етапами уроку і на вивчення кожного питання.

4 етап. Апробація уроку:

- ✓ визначення основних частин змісту матеріалу, на яких слід акцентувати увагу учнів;
- ✓ пробне проведення уроку, уточнення його часу і темпу.

Орієнтовна схема аналізу уроку

1. Загальні відомості про урок:

- ✓ дата, проведення, клас, кількість присутніх, порядковий номер уроку;
- ✓ обстановка в класі: чистота, освітленість, провітреність;
- ✓ організація уваги і готовності учнів до роботи;
- ✓ тема і мета уроку.

2. Тип і структура уроку:

- ✓ доцільність вибору типу і структури уроку;
- ✓ послідовність окремих етапів уроку;
- ✓ усвідомлення учнями виконаних домашніх завдань (ліквідація виявлених недоліків);
- ✓ оцінювання знань, умінь і навичок учнів;
- ✓ розподіл часу на уроці;
- ✓ завершення уроку (своєчасність домашнього завдання).

3. Зміст уроку:

- ✓ тема уроку та її відповідність змісту навчальної програми;
- ✓ зв'язок із попереднім матеріалом, життям і досвідом учнів;
- ✓ ефективність використання наочності і ТЗН;
- ✓ ефективність методів і прийомів;
- ✓ рівень засвоєння нового матеріалу учнями;

- ✓ організація колективних та індивідуальних форм роботи (також із слабкими учнями).

4. *Методи і прийоми навчання на уроці:*

- ✓ взаємозв'язок репродуктивної і творчої активності самостійності учнів на уроці;
- ✓ прийоми забезпечення зворотного зв'язку для керування процесом засвоєння;
- ✓ формування в учнів пізнавального інтересу і навичок самоконтролю;
- ✓ визначення обсягу домашнього завдання.

5. *Поведінка учнів на уроці:*

- ✓ спрямованість і сконцентрованість уваги учнів;
- ✓ дисципліна учнів на різних етапах уроку й методи та прийоми реагування вчителя на випадки її порушення;
- ✓ організація пізнавальної самостійності учнів.

6. *Поведінка вчителя на уроці:*

- ✓ уміння володіти увагою класу, організовувати його роботу, підвищувати активність, інтерес;
- ✓ стиль і тон у роботі (жвавий, рішучий, повільний, байдужий);
- ✓ педагогічний такт;
- ✓ зовнішній вигляд, культура мовлення.

7. *Висновки (пропозиції):*

- ✓ досягнення мети;
- ✓ виконання плану уроку;
- ✓ обсяг і якість знань учнів;
- ✓ поради, як закріпити і вдосконалити позитивні моменти чи подолати недоліки.

Тема. Методичні вимоги до проведення уроків економіки.

Класно-урочна система навчання полягає в тому, що навчальна робота проводиться з групою учнів постійного складу, однакового віку і рівня підготовки (класом), протягом певного часу і за встановленим розкладом.

Позитивним у класно-урочній системі навчання є:

- керівна роль вчителя;
- зміна видів занять;
- можливість використання різних методів навчання;
- забезпечення активності учнів;
- раціональне використання часу;
- забезпечення послідовного, систематичного вивчення матеріалу.

Недоліками класно-урочної системи навчання є:

- вчитель у процесі навчання розраховує на середнього учня;
- ніхто з учнів не може «спішити» відповідно до своїх можливостей;
- важко здійснювати індивідуальний підхід до учнів;
- учні залишаються на повторний курс, якщо не засвоїли якісь предмети.

Поурочний план передбачає:

- а) дату проведення уроку, його порядковий номер за тематичним планом;
- б) назву, тип і мету уроку;
- в) структуру уроку;
- г) його зміст;
- д) методи і прийоми роботи вчителя та учнів;
- е) навчальне обладнання і домашнє завдання.

При підготовці до уроку враховують:

- а) провідні мотиви, інтереси учнів до даного предмета, ставлення їх до уроків вчителя;
- б) рівень сформованості умінь навчатися, працездатність, регулярність навчальної праці, виконання домашнього завдання;
- в) рівень активності учнів на уроках; увага і дисциплінованість;
- г) умінь застосовувати знання на практиці;
- д) здібності кожного, потенційні можливості;
- е) можливості використання ТЗН та наочності;
- ж) працездатність самого вчителя;
- з) санітарно-гігієнічні умови майбутнього уроку

Попередня організація уроку вирішує два завдання:

- а) забезпечення нормальної зовнішньої обстановки для роботи;
- б) психологічний настрій учнів на нормальну роботу.

Попередня організація класу включає в себе такі моменти: а) взаємне вітання вчителя і учнів; б) перевірка відсутніх; г) перевірка зовнішнього стану приміщення; д) перевірка робочих місць, робочої пози і зовнішнього вигляду учнів; 5) організація уваги.

Урок засвоєння нових знань.

1. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань.
2. Повідомлення учням теми, мети і завдань уроку.
3. Мотивація учіння школярів.
4. Сприймання і усвідомлення учнями фактичного матеріалу, осмислення зв'язків і залежностей між елементами виучуваного.
5. Узагальнення і систематизація знань.
6. Підсумок уроку, повідомлення домашнього завдання.

Урок формування умінь і навичок

1. Перевірка завдання; актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.
2. Повідомлення учням теми, мети і завдань уроку.
3. Мотивація учіння школярів.
4. Вивчення нового матеріалу (вступні, мотиваційні і пізнавальні вправи).
5. Первинне застосування нових знань (пробні вправи).
6. Самостійне застосування учнями знань в стандартних ситуаціях (тренувальні вправи за зразком, інструкцією, завданням).
7. Творчий перенос знань і навичок у нові ситуації творчі вправи).
8. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Урок застосування знань, умінь і навичок.

2.Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок.

2.Повідомлення теми, мети і завдань уроку.

3.Мотивація учіння школярів.

4.Осмислення змісту і послідовності застосування способів виконання дій; 4а) самостійне виконання учнями завдань під контролем і з допомогою учителям.

5.Звіт учнів про роботу і теоретичне обґрунтування одержаних результатів.

6.Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Урок узагальнення і систематизації знань.

1. Повідомлення теми, мети і завдань уроку.

2.Мотивація учіння школярів.

3.Відтворення та узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань.

4.Узагальнення та систематизація основних теоретичних положень і відповідних ідей науки.

5.Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок.

1. Повідомлення теми, мети і завдання уроку.

2.Мотивація учіння школярів.

3.Перевірка знання учнями фактичного матеріалу й основних понять.

4.Перевірка глибини осмислення учнями знань і ступеня їх узагальнення.

5.Застосування учнями знань у стандартних і змінених умовах.

6.Збирання виконаних робіт, їх перевірка, аналіз і оцінка.

7. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Комбінований урок.

1. Перевірка виконання учнями домашнього завдання практичного характеру.

2. Перевірка раніше засвоєних знань.

3. Повідомлення теми, мети і завдань уроку.

4. Мотивація учіння школярів.

5. Сприйняття і усвідомлення учнями нового матеріалу.

6. Осмислення, узагальнення і систематизація знань.

7. Підсумки уроку і повідомлення домашнього завдання.

Тема 6. Методичні засади засвоєння учнями економічних знань.

Ефективність навчання залежить від дотримання викладання матеріалу за певними етапами.

Засвоєння – пізнавальна активність особистості, внаслідок якої формуються знання, уміння та навички. Засвоєння знань являє собою внутрішній, психологічний зміст процесу учіння. В результаті засвоєння суспільного вироблені знання, уміння, способи інтелектуальної та практичної діяльності трансформуються у внутрішній досвід особистості, включаються в її структуру.

Засвоєння знань відбувається поетапно:

1. Сприймання – первинне ознайомлення з новим матеріалом. Сприймання нових об'єктів та інформації опосередковується внутрішнім

досвідом особистості: відбувається впізнавання предметів та явищ, їх віднесення до певних груп, понять, категорій.

2. Осмислення – (навчального матеріалу відбувається паралельно зі сприйманням) – це розуміння інформації, встановлення зв'язків між явищами шляхом їх порівняння та аналізу, розкриття причинно-наслідкових залежностей.

3. Узагальнення, (тобто виділення і об'єднання суттєвих рис, ознак предметів і явищ), здійснюється за допомогою операцій аналізу, абстрагування, порівняння і синтезу. Внаслідок узагальнення формулюються: поняття, загальні закономірності, висновки, створюються класифікації, схеми. Узагальнені поняття та способи дій переносяться в нові ситуації.

4. Закріплення вимагає осмисленого, неодноразового відтворення матеріалу по частинах або в цілому. Уточнюючи, формулюючи свою думку, людина формує її, разом з тим вона міцно її запам'ятовує. В організації навчального процесу слід обов'язково передбачити самостійне відтворення учнями засвоюваного навчального матеріалу. Закріплення здійснюється також в процесі виконання учнями різноманітних учбових завдань, для чого варто розглянути матеріал в різних аспектах, з різних точок зору, на нових вправах, прикладах.

5. Застосування знань залежить від специфіки навчального матеріалу і здійснюється в різноманітних видах діяльності: вправи, лабораторні роботи, розв'язування задач, навчальне дослідження.

Засвоєння нового навчального матеріалу може розпочинатися не зі сприймання готової інформації, а з вирішення проблемної ситуації, яка веде учнів до відкриття певних взаємозв'язків, закономірностей, принципів.

Рівні засвоєння учнями економічних знань

Залежно від активності учнів у навчанні знання можуть засвоюватися на нижчому або вищому рівнях. Можна виділити п'ять рівнів засвоєння знань:

- 1) *рівень впізнавання* - відтворення нової інформації при повторному її сприйманні;
- 2) *репродуктивний рівень*, який виявляється у точному чи близькому до точного відтворенні засвоєної інформації;
- 3) *рівень розуміння* - пояснення понять, законів, теорем, правил, принципів діяльності;
- 4) *реконструктивний рівень* - застосування знань, умінь, навичок за зразком чи в подібній ситуації (виконання завдань на засвоєні правила, розв'язування задач і прикладів за зразком, усний чи письмовий переказ, виконання тестових завдань, практичних і лабораторних робіт);
- 5) *творчий рівень (рівень перенесення)* - застосування знань і умінь у новій, раніше невідомій ситуації (написання творів, розв'язування

проблем, задач підвищеної трудності і т.д.)

Вивчення будь-якого навчального, предмета передбачає засвоєння учнями певної системи наукових понять. Поняття - форма мислення, яка відображає загальні, істотні ознаки предметів і явищ.

У процесі формування наукових понять можна виділити такі етапи:

1. *Співставлення певного об'єкта або явища з іншими з метою виділення його серед інших.*

2. *Пошук схожих ознак, їх узагальнення, тобто виявлення того, що є спільним для різних суб'єктів економічних явищ, суспільних подій.*

3. *Пошук ознак, які відрізняють дані предмети або явища від інших.* Такі ознаки можуть бути як зовнішніми, несуттєвими, так і внутрішніми, істотними, що розкривають важливі зв'язки між об'єктами.

4. *Формування поняття на основі узагальнення важливих ознак певної групи предметів.* Воно відбувається після попереднього аналізу ознак і є синтезом, об'єднанням інформації про спільні суттєві властивості предметів. Після нього учні формулюють визначення поняття.

5. *Застосування сформованого поняття у нових практичних або пізнавальних ситуаціях,* що сприяє перевірці правильності його засвоєння.

Уміння – це свідоме застосування знань і навичок для виконання складних дій у різноманітних умовах, що формується шляхом вправ і забезпечує можливість виконання дії не тільки в звичних, але й у нових, нестандартних умовах.

Навичка – дія, доведена внаслідок багаторазового повторення до досконалості. Вона характеризується автоматизованістю (відсутністю свідомого контролю за її виконанням), швидкістю і точністю виконання (відсутністю помилок).

Умови ефективності вироблення умінь і навичок:

1. *Повнота орієнтовної основи дії.*

Формування будь-якої навички або уміння розпочинається з повідомлення учням вказівок і орієнтирів, користуючись якими вони зможуть самостійно виконати дію. Ця система вказівок називається орієнтовною основою дії.

Орієнтовна основа дії може бути повідомлена учням у різній формі: у вигляді зразка дії (учитель, просто показує, як треба виконувати дію), словесного пояснення з одночасним показом виконання дії, у вигляді поетапного алгоритму тощо. У будь-якому випадку важливо, щоб орієнтовна основа була повною, тобто містила всі необхідні вказівки й орієнтири.

2. *Розгорнутість дії під час її початкового показу й опанування.*

Коли розумова дія учнями вже засвоєна і вони оволоділи навичкою або умінням її виконувати, то виконання відбувається згорнуто, у ньому вже відсутні багато ланок і складових компонентів. Окремі операції виконуються автоматично і не фіксуються.

3. Поелементне освоєння уміння.

Уміння складаються з низки елементарних дій. Коли учень опанував уміння, то виконує всі елементарні дії як одне ціле. Проте під час його формування кожен етап слід опановувати окремо.

Слід зауважити, що у навчанні учні не можуть робити одночасно декілька різних дій. Тільки оволодівши стійкими навичками виконання кожної з них, вони можуть поступово набути уміння одночасно виконувати їх як одну складну дію.

4. Усвідомленість навичок та умінь.

Учні повинні мати знання, на яких ґрунтується певні навички або уміння та знати, чому запропонована дія виконується саме так і чи можна її виконати інакше. До складу уміння належать навички планування дії, прогнозування її результату, контролю за її виконанням. Важливо, щоб учень міг завжди пояснити, чому і як він діє й у яких випадках можна діяти саме так.

5. Розтягнутість формування навичок і умінь у часі.

Формування навички є тривалим процесом. Його не можна проводити концентровано, прискорювати багаторазовими і частими вправами. Більш ефективно розтягнути формування навички або уміння у часі. Для цього потрібні вправи, які готують до оволодіння новою навичкою або умінням, дозволяють відпрацьовувати їхні елементи. Після того, як учні вже якоюсь мірою оволоділи новою навичкою, її використання продовжується у складі нових навичок і умінь.

Важливо правильно розподілити вправи за часом: найбільша кількість вправ має бути на початку тренувань, далі – збільшення інтервалу між тренуваннями.

6. Наявність зворотного зв'язку щодо правильності виконаної дії: чим швидше учні дізнаються про успішність своїх дій, тим швидше відбувається їх правильне засвоєння.

У формуванні економічних умінь та навичок учнів важливо дотримуватися принципу зв'язку навчання із життям. *Для цього необхідно:*

✓ розкривати учням практичну значущість теоретичного матеріалу, пояснювати, для вирішення яких життєвих проблем застосовуються ті чи інші знання;

✓ по можливості в процесі пояснення нового матеріалу спиратись на життєвий досвід і спостереження учнів;

✓ застосовувати у навчанні досліди, експериментальні методи перевірки істинності теоретичних положень;

- ✓ широко використовувати екскурсії на природу і на виробництво;
- ✓ сприяти тому, щоб засвоєні учнями знання застосовувалися ними на практиці шляхом розв'язування задач і виконання вправ.

Тема. Контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.

Контроль навчальної діяльності – це кропіткий процес який вимагає правильних (вірних) умінь вчителя у першу чергу; а учнів контроль стимулює, виявляє об'єктивний рівень знань і т.п.

Мета контролю – забезпечення ефективності навчання.

Між навчальним контролем і навчанням в цілому існує взаємодія:

- ✓ який зміст предмета вивчення, такими є й об'єкти його контролю;
- ✓ яка теорія навчання, його методична концепція, такі й форми контролю.

Завдання контролю:

- ✓ виявлення обсягу і глибини знань;
- ✓ виявлення труднощів і помилок;
- ✓ отримання інформації про самостійну роботу учнів;
- ✓ виявлення готовності учнів до сприйняття нового матеріалу;
- ✓ перевірка ефективності методів навчання.

Функції: освітня; розвиваюча; виховна; діагностична; стимулювальна.

Види: попередній; поточний; тематичний; періодичний; підсумковий.

Методи: усні; письмові; спостереження; практичні; графічні.

Форми: індивідуальна; групова; фронтальна; іспит.

Порівняно з проблемами організації уроків, самостійної праці, практичних занять та навчальних ігор проблема оцінки й контролю в навчанні, на мій погляд, є найзагадковішою.

Ступінь цієї загадковості залежить від стратегії й тактики навчання, особистісних та професійних якостей викладача, від системи контролю й обліку, яка існує у конкретному навчальному закладі.

Контроль як частину навчально-пізнавальної діяльності можна уявити у вигляді схеми.

(Схема. Система контролю)

Пояснення до схеми:

Контроль включає в себе: перевірку – виявлення знань, умінь і навичок; оцінювання – вимірювання знань, умінь, навичок; облік – фіксування результатів оцінювання у вигляді оцінок у класному журналі або щоденнику.

У спеціальній педагогічній літературі ще вичерпно не розкриті поняття: контроль, перевірка, оцінювання, оцінка. Часто «оцінювання» і «оцінку» вважають рівнозначними поняттями, а проте оцінювання може виявлятися в

похвалі словом, жестом, мімікою вчителя, такому ж засудженні та ін. (але як це «занести» до офіційного документа!).

Щоб стимулювати розвиток школяра під час контролю необхідно:

- а) щоб учень розумів, що від нього вимагають;
- б) не ставив під сумнів необхідність тих чи інших конкретних знань;
- в) був упевненим, що бажана оцінка залежить лише від нього самого, від його старанності і працьовитості.

Тільки за цих умов система навчального контролю дозволяє керувати пізнавальною діяльністю учнів (студентів), прогнозувати їхні успіхи, реалізувати виховну функцію лекцій і самостійної праці, створювати умови для творчого оволодіння матеріалом. Найбільший ефект дає усне опитування учнів, коли оцінювання знань досягається послідовним наближенням до істини.

Різними формами і методами контролю педагогіка користувалася споконвіку, користується й нині, хоч поступово приходить розуміння того, що проведення екзаменів одразу з кількох предметів є справжнім нервово-емоційним шоком для школярів. Потрібно шукати нові організаційні форми проведення екзаменів, наприклад, складати іспити поступово, в міру вивчення окремих предметів. Тому потрібна продумана гнучка система різних форм спонукування до набування знань і контролю за їх засвоєнням. Варіантом такого підходу можуть бути адаптивний контроль і адаптивне навчання (продумана гнучка система різних форм спонукування до набування знань і контролю за їх засвоєнням).

Методика адаптивного контролю бере до уваги різницю у підготовці учнів. Учням треба давати тільки такі завдання, які відповідають (адаптовані) рівню їхніх знань. У цьому і полягає адаптивний контроль. Практично він починається із завдань середньої складності з наступним коригуванням. Адаптивний контроль є чудовим засобом розвитку в учнів відповідальності і дисциплінованості. Не забувайте правило: «Задаєш — перевіряй, не перевіряєш — не задавай»!

Умови ефективного контролю

1. Використання одночасно усної, письмової та графічної мови забезпечує ефективніше структурування навчального матеріалу, ніж саме тільки усне мовлення.

2. Структурування матеріалу та його актуалізація сприяють теоретичному і методичному зростанню самого вчителя.

3. Використання технічних засобів навчання (відеофільми, слайди і т.п.) розвиває розумову діяльність учнів.

Процес оцінювання є способом контролю як за навчальною діяльністю учнів. У підручнику «Дидактика середньої школи» сказано: «Необхідний рівень пізнавальної самостійності можна вважати досягнутим, якщо учень на програмному матеріалі виявляє систематичну здатність доказово вирішувати проблемні завдання, роблячи опосередковані висновки шляхом самостійного встановлення зв'язку між кількома даними в умовах завдання». Отже, про

знання ми маємо судити з виконання певних конкретних дій з використанням цих знань.

Оцінка є важливим стимулюючим фактором, що відбиває характер відносин вчителя й учня. Спеціалісти-психологи розрізняють два аспекти педагогічного значення оцінки: вплив на розумову діяльність учня і стимулювання емоційності (вольової сфери) через переживання успіху або невдачі. Негативні оцінки та байдужість викладача спричиняють озлоблення, відчуття неповноцінності, переключення на різну сторонню діяльність. Тому потрібно оцінювати рівень знань, а не його особистість.

Форми оцінювання (оцінки) — виявлення позитивного або негативного ставлення викладача до результатів діяльності учнів. Вони можуть бути найрізноманітніші (від схвальної посмішки до догани і покарання, від «одиниці» до «дванадцяти»). Тобто діяльність учня завжди оцінюється не тільки кількісно, а й якісно.

Оцінка навчальних досягнень учнів складається з оцінювання теоретичних знань (у письмовій або усній формі) і практичних вмінь.

На *початковому рівні* (1-3 балів) учень:

- ✓ однослівно відповідає на питання «та» чи «ні», розпізнає економічні явища побутового рівня;
- ✓ бере участь в активній діяльності на уроках, використовує за допомогою вчителя знання для найпростіших розрахунків;
- ✓ відтворює незначну частку теми, з помилками характеризує окремі економічні явища і поняття.

На *середньому рівні* (4-5 балів) учень:

- ✓ за допомогою вчителя дає правильне визначення окремих понять, правил, законів, словесно описує економічні явища, вказує на деякі їх властивості;
- ✓ намагається застосувати окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, висновок);
- ✓ намагається розв'язати економічні вправи на одну дію, послідовність або формула яких йому знайомі;
- ✓ намагається використати отримані знання для пояснення власних рішень або дій.

На *достатньому рівні* (7-9 балів) учень:

- ✓ розуміє і свідомо відтворює основний навчальний матеріал;
- ✓ застосовує у типових ситуаціях прийоми логічного мислення;
- ✓ самостійно розв'язує типові економічні вправи;
- ✓ вміє користуватися додатковими джерелами інформації, самостійно доводить своє твердження, але з деякими неточностями;
- ✓ вміє спостерігати за економічною інформацією у засобах масової інформації і робити деякі висновки.

На *високому рівні* (10-12 балів) учень:

- ✓ вільно володіє змістом теми, глибоко розуміє економічні закони і категорії, доцільно наводить приклади;

- ✓ вміє відтворити всю тему або її частину, вказуючи на причини, взаємозв'язки, наслідки, обґрунтовуючи свою точку зору;
- ✓ розв'язує задачі за відомим алгоритмом зміст яких охоплює декілька тем (комбіновані завдання);
- ✓ розв'язує нові завдання, пропонує оригінальні способи розв'язку, обґрунтовує результат, вносить елементи творчості;
- ✓ грамотно і творчо використовує особисту позицію щодо економічних процесів, які відбуваються в суспільстві.

Слово «тест» прийшло із старофранцузької мови. Воно означає невелику посудину з випаленої глини, що використовувалась алхіміками. У сучасній українській мові слово «тест» означає «проба», «іспит», «перевірка» і вживається (в основному) в галузях психології, педагогіки, медицини. У практиці тестування розрізняють психологічні й педагогічні тести.

Педагогічний тест — це система завдань специфічної форми, визначеного змісту, зростаючої трудності, яка дозволяє якісно оцінити структуру та виміряти рівень знань, вмінь і навичок.

Основне правило складання тестового матеріалу спочатку думай сам, а вже потім когось тестуй. Н.М. Олійником рекомендовано такий порядок розробки тестів:

1. Структурування навчального матеріалу. Приступаючи до складання тестів, насамперед необхідно встановити, що значить знати предмет. Коли дисципліна складається з кількох розділів, то у визначення поняття знання предмета має включатися і знання окремих його розділів.

2. Встановлення логічних зв'язків між елементами та складання логіко-структурних схем. Після виділення логічних зв'язків складаються логіко-структурні схеми тем, розділів і предмета вцілому.

3. Складання тестових завдань на базі логіко-структурних схем. У схемах потрібно відібрати такі елементи, знання яких необхідно перевірити тестуванням.

4. Вибір оптимальної форми тестових завдань. (закрита форма, завдання з двома відповідями (фосетні завдання), альтернативні завдання (три відповіді), завдання з великою кількістю відповідей.

5. Складання плану тесту.

6. Перевірка тестів у різних групах учнів.

Отже, в основу розробки тестових завдань покладено розробку «дерева цілей» з кожної теми, а потім формування «дерева цілей» усього курсу.

Дехто з викладачів і досі ставиться до тестів з певною недовірою. А справді, чи не будемо ми пригнічувати здатність особистості до логічного мислення, застосовуючи тести з готовими відповідями? На жаль, поки що іншого інструменту вимірювання знань і трудності завдань (крім «невловимої» інтуїції досвідчених учителів) немає. Загальновідомо, що різні вчителі за ту саму роботу ставлять різні оцінки. А оцінка, що отримана за відповідь сьогодні, майже напевно відрізнятиметься від оцінки, що буде поставлена за таку саму відповідь через тиждень.

Фахівці наголошують на таких перевагах тестів перед традиційними формами контролю:

1. Можливість кількісного вимірювання рівня знань і труднощі завдань. Тест дає змогу визначити не тільки рівень знань кожного з учнів, а й структуру, тобто систематичність його знань. Більше того, можна виявити учнів, які мають антизнання. Без аналізу структури знань педагог працює наосліп. Він не може коригувати навчальний процес у напрямку підвищення його ефективності, отже не може стати добрим педагогом.

2. Об'єктивність і порівнянність оцінки та повне охоплення знань. Нині, коли існують різні типи шкіл, гімназій, бізнес-ліцеїв та ін., питання порівнянності рівнів підготовки в галузі початкової економіки стає дуже актуальним. Крім того, якщо з незалежного оцінювання екзаменаційних білетів учень відповідає лише на один, то невідомо, чи справді він знає відповідь і на решту. Особливо об'єктивним є тестування за допомогою комп'ютерів. Це дозволяє уникнути не тільки суб'єктивізму, а й хабарництва, протекціонізму.

3. Систематичність контролю та індивідуальний підхід до кожного з іспитників. Тестування дозволяє контролювати навчальний процес на кожному занятті, індивідуалізувати підхід до кожного учня, не витрачати часу на рутинну працю з підрахунку балів. При цьому дуже здібні учні не губляться у масі «середнячків».

4. Технологічність тестів. Вона дозволяє повністю автоматизувати процес навчання за індивідуальними програмами.

Для дітей молодшого шкільного віку використовуються завдання типу «запитай і відгадай», «вигадай оповідання», заверши малюнок тощо.

Тема. Організація самостійної роботи школярів при вивченні економічних дисциплін.

Самостійна навчальна робота учнів – це різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або вдома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі.

Реалізація цих настанов вимагає від учнів активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань. Застосування раніше засвоєних знань.

Організація самостійної роботи, а тим більше контроль якості знань і навичок потребує чіткого узгодження з цілями навчання, виховання і самоосвіти. Проблеми цілей життя, виховання й освіти людей залежать від соціальних і економічних проблем, що постають перед кожним поколінням. Освіта й виховання вдосконалюються у необхідному напрямку та обсязі з тим, аби нове покоління було в змозі не тільки замінити старе. А й просунутися далі. Чим більше у вихованні самовиховання, а в освіті самоосвіти, тим досконалішою є особистість.

Майже без перебільшення можна сказати, що навчання – це самоосвіта, яка ґрунтується на самостійній роботі учнів. Уся педагогічна і методична майстерність полягає в створенні оптимальних умов для самоосвіти. Це особливо актуально для економічних знань, оскільки вони мають стати складовою життєвої практики людини.

Творча актуалізована особистість це є мета освіти і виховання. Саме в самостійній праці проявляється творчість школяра. (Приклад вибору професій на Сході: вибір професії покладено на самого малюка, до якої іграшки він потягнеться тим йому і бути).

В економіці творчий підхід означає:

- ✓ відчуття проблеми як здатність її бачити і кваліфікувати;
- ✓ самобутність (своєрідність мислення);
- ✓ здатність до ризику;
- ✓ здатність бачити загальну користь і відрізнити суттєве від несуттєвого;
- ✓ здатність здобувати відомості й підтримувати зв'язки з іншими;
- ✓ воля.

Особливості творчо обдарованих особистостей, створюють труднощі в спілкуванні. Як правило, в них складні стосунки у колективі. Вони часто бувають егоїстичними, заздрісними, не визнають традицій і загальновідомих істин. А втім саме вони – рушії прогресу і цивілізації.

Мета вчителя – дати настанову та визначити напрямки самостійної діяльності: «Вчити так, щоб навчити діяти!»

Незважаючи на варіації кількісних співвідношень, мета викладання основ економіки зводиться до того, щоб на меншому обсязі теоретичних знань дати більше можливості самостійно працювати для засвоєння цього матеріалу. При цьому, чим вища якість (а не кількість) самостійної праці учня, тим ефективніше засвоєння.

Методичні поради організації самостійної праці школярів:

1. Самостійна праця – це не тільки домашнє завдання; це ще у значній мірі організація самостійної роботи у класі під керівництвом вчителя.
2. Детально плануючи самостійну працю, вчитель зобов'язаний створити відповідні умови для її виконання.
3. Учитель повинен правильно ставити запитання, проводити опитування та дискусії, точно пояснити, чому так, а не інакше.(перефразувати задачу так, щоб вона була зрозумілою)
4. Навчання здійснювати поетапно: I-засвоєння поняття; II-застосування на практиці; III-творче застосування набутих знань.

Види домашніх завдань:

- 1) Робота з текстом підручника;
- 2) Завдання по виконанню різноманітних вправ і розв'язання задач;
- 3) Виконання письмових (творчих) і графічних робіт;
- 4) Використання науково-популярних статей;
- 5) Спостереження за подіями, економічними явищами;
- 6) Здійснення досліджень;

7) Перегляд кінофільмів та творів мистецтв.

Методика подання домашніх завдань:

- 1) Продумана система домашніх завдань, а не випадкова їх послідовність;
- 2) Визначення змісту домашнього завдання;
- 3) Визначення часу на ознайомлення учнів з домашнім завданням;
- 4) Завдання роз'яснювати при повній увазі учнів;
- 5) Зміст домашнього завдання має бути зрозумілим;
- 6) Інструктаж домашнього завдання має містити інформацію, що і як робити вдома.

Шляхи оптимізації домашньої навчальної роботи:

- 1) Комплексне планування завдань освіти, виховання і розвитку учнів;
- 2) Вибір учнями оптимальних методів і прийомів навчальної роботи;
- 3) Індивідуалізація і диференціація домашньої роботи;
- 4) Навчання учнів методів і прийомів навчальної роботи;
- 5) Виховання у школярів пізнавальних потреб, формування мотивів учня.

Науковість навчання – один із найважливіших дидактичних принципів, здійснення якого забезпечує оволодіння учнями справді науковими знаннями, сприяє формуванню наукової економічної картини.

Доцільно дати учням пам'ятку з наукової організації праці:

- 1) Спочатку продумай всю роботу.
- 2) Приготуй все необхідне і прибери все зайве.
- 3) Якщо матеріал великий за обсягом, знайди головне в кожній частині.
- 4) Працюй за планом без поспіху, усвідомлено.
- 5) Роби паузи для відпочинку.
- 6) У кінці роботи перевір чи правильно все зроблено.

Діяльність учителя у самопідготовці учнів:

- 1) Організація і психологічний настрій учнів на самостійне виконання завдання.
- 2) Забезпечення підручниками, навчальними посібниками, додатковою літературою, наочністю, ТЗН і т.п.
- 3) Вдосконалення навчальних навичок, навчання самостійному виконанню завдань.
- 4) Забезпечення відповідного ступеню теоретичних знань, навичок і вмій.
- 5) Роль і місце контролю і самоконтролю у діяльності учнів.
- 6) Дотримання режимних моментів.
- 7) Надання допомоги відстаючим учням.

Тема. Інтерактивне навчання на уроках економіки.

Перш ніж перейти до ґрунтовного розгляду інтерактивних навчальних технологій спробуймо з'ясувати загальну суть інтерактивного навчання і порівняємо його із загальновідомими, традиційними підходами до навчання. Я. Голант виділяв активну та пасивну моделі навчання залежно від участі учнів у навчальній діяльності. Зрозуміло, термін «пасивна» є умовним, оскільки будь-який спосіб навчання обов'язково передбачає певний рівень пізнавальної

активності суб'єкта; «пасивність» як визначення низького рівня активності учнів, переважно репродуктивної діяльності за майже повної відсутності і творчості.

Пасивна модель навчання

Учень виступає в ролі «об'єкта» навчання, повинен засвоїти й відтворити матеріал, переданий йому вчителем, текстом підручника тощо – джерелом правильних знань. До відповідних методів належать методи, за яких учні лише слухають і дивляться (монолог, читання, пояснення, демонстрація й відтворювальне опитування учнів). Учні, як правило, не спілкуються між собою і не виконують якихось творчих завдань.

Активна модель навчання

Такий тип навчання передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Учень виступає «суб'єктом» навчання, виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Основні методи: самостійна робота, проблемні та творчі завдання, запитання від учнів до вчителя і навпаки, що розвивають творче мислення.

Інтерактивна модель навчання

Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської мови від слова «interact» де «inter» - взаємний і «act» - діяти. Таким чином, інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивного навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це взаємонавчання де і учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Такі підходи до навчання не є повністю новими для української школи. Частково вони використовувались ще в перші десятиріччя минулого століття і були поширені в педагогіці та практиці української школи в 20-роки масштабного реформування шкільної освіти. Застосовували в той час бригадно-лабораторний та проектний методи, робота в парах змінного складу, виробничі та трудові екскурсії тощо.

Подальші розробки елементів інтерактивного навчання вдосконалювали форми навчальної діяльності учнів.

Проводились певні дослідження, щодо засвоєння матеріалу, результат показує, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити процент засвоєння

матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю (дії, практику).

Лекції – 5%, читання – 10% - *пасивне навчання*;

Відео/аудіо матеріали – 20%;

Демонстрація – 30%;

Дискусійні групи – 50%, практика через дію – 75%, «навчання інших» або застосування отриманих знань відразу ж – 90% - *інтерактивне навчання*.

На традиційному уроці найчастіше використовують фронтальну форму організації навчальної діяльності учнів. Фронтальна (колективна) форма організації навчальної діяльності передбачає навчання однією людиною (вчителем) групи учнів чи цілого класу. За такої організації навчальної діяльності кількість слухачів завжди більша ніж тих, хто говорить. Усі учні в кожен момент часу працюють разом чи індивідуально над одним завданням і наступним контролем результатів.

Колективна форма навчальної діяльності учнів – це форма організації навчання у групах, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Саме колективна форма організації навчальної діяльності у малих групах (групова) відкриває для учнів можливості співпраці зі своїми ровесниками, дозволяє реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями високих результатів засвоєння знань та формування вмінь. Така модель легко і ефективно поєднується з традиційними формами і методами навчання і може застосовуватися на різних етапах уроку.

Співробітництво або кооперація (групова форма навчання) – це спільна діяльність для досягнення загальних цілей; учні прагнуть одержати результати, що є вигідними для них самих і для всіх інших членів групи. Ідея проста – одержавши інструкцію від учителя, учні об'єднуються у групи, потім вони виконують отримане завдання доти, поки всі члени групи не зрозуміють і не виконають його успішно. Спільні зусилля приводять до того, що всі члени групи прагнуть до взаємної вигоди.

Навчальні цілі учнів можуть бути структуровані по-різному: одні стимулюють спільні зусилля, другі – конкуренцію, треті – тільки зусилля окремої особистості.

На відміну від кооперативного навчання, *ситуація конкуренції* виникає, коли учні змагаються один з одним, щоб досягти мети, що насправді досяжна тільки для одного учня. У конкуренції присутня негативна взаємозалежність між цілями, що досягаються. Учні розуміють, що вони досягають свої цілі тільки за умови, що інші зазнають невдачі.

В індивідуальній навчальній ситуації учні трудяться поодиноці, щоб досягти цілей, що ніяк не співвідносяться з цілями однокласників. Цілі, до яких прагнуть учні, незалежні одна від одної. Учні розуміють, що їхні успіхи ніякою мірою не залежать від діяльності товаришів.

Саме такі «недоліки» навчання компенсує співробітництво, його позитивний ефект робить кооперативне навчання одним з найбільш цінних інструментів в арсеналі педагога.

Елементи структури кооперативного навчання

1. *Позитивна взаємозалежність.* Її можна вважати успішно вибудованою, коли члени групи розуміють, що вони пов'язані один з одним такою мірою, що один не може бути успішним, якщо не будуть успішними усі.

2. *Особистісна взаємодія, що стимулює діяльність.* Причому важливо, щоб учні фізично розташовувалися обличчям один до одного. Учні спільно працюють, спільно використовують можливості, допомагаючи один одному, підтримуючи, заохочуючи.

3. *Індивідуальна і групова підзвітність.* Група повинна нести відповідальність за досягнення своїх цілей, і кожен учень повинен відповідати за свою частину роботи. Учні навчаються спільно для того, щоб згодом змогли придбати велику індивідуальну компетентність.

4. *Розвиток навичок міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах.* Спільне навчання є по своїй суті складнішим, ніж конкурентне чи індивідуальне, оскільки учні повинні одночасно виконувати певне завдання (вивчення змісту навчального матеріалу) і робити групову роботу (ефективно функціонувати як група).

5. *Обробка (аналіз, опрацювання) даних про роботу групи.* Таке опрацювання відбувається, коли члени групи обговорюють, наскільки успішно вони досягають своїх цілей і наскільки успішно вони підтримують ефективні робочі стосунки. Група повинна розібратися, які дії окремих її членів корисні, а які марні, і прийняти рішення про те, як варто поводитися надалі: що залишити і що змінити у своїй поведінці.

Кооперативне навчання може здійснюватися не тільки в групах, а й у парах. Пара є різновидом навчального колективу, де відбувається взаємонавчання.

Для забезпечення швидкого та ефективного включення учнів в інтерактивну діяльність бажано давати їм пам'ятки, які містять опис алгоритму діяльності (у вигляді роздаткового матеріалу, плакату тощо).

Правила роботи в групах, які допоможуть організувати роботу.

1. Швидко розподілити ролі в групі (головуючий, посередник, секретар, доповідач). *Головуючий (спікер):*

- зачитує завдання групи;
- організовує порядок виконання;
- пропонує учасникам висловлюватися по черзі;
- підбиває підсумки;
- за згодою групи визначає доповідача.

Секретар:

- веде короткий запис результатів групи;
- має бути готовий висловити думку або допомогти доповідачеві.

Посередник:

стежить за часом;
заохочує групу до роботи.

Доповідач:

чітко висловлює думку, до якої дійшла група;
доповідає про результати роботи групи.

2. Починайте висловлюватися спочатку за бажанням, а потім по черзі.
3. дотримуйтесь правил активного слухання, головне – не перебивайте один одного.
4. обговорюйте ідеї, а не особи учнів, які висловили цю ідею.
5. Утримуйтеся від оцінок та образ учасників групи.
6. Намагайтеся дійти спільної думки, хоча в деяких випадках у групі може бути особлива думка і вона має право на існування.

Інтерактивні методи навчання

«КОЛО ІДЕЙ»

Метою технології є залучення всіх до обговорення проблеми.

Методика проведення:

- ✓ вчитель ставить дискусійне питання та пропонує обговорити його в групах;
- ✓ група представляє лише один аспект проблеми, яку обговорили;
- ✓ групи висловлюються по черзі;
- ✓ під час обговорення теми на дошці складається список зазначених ідей;
- ✓ коли всі ідеї висловлені, розглядають проблему в цілому і підбивають підсумки роботи.

«АКВАРІУМ»

Такий вид діяльності на уроці допоможе вдосконалити навички роботи в малих групах.

Методика проведення:

- ✓ об'єднання учнів у дві-чотири групи і пропонує завдання для виконання та необхідну інформацію;
- ✓ одна з груп сідає в центр класу та утворює своє маленьке коло, обговорюють проблему (3-5 хв.);
- ✓ інші учні класу слухають не втручаючись у дискусію;
- ✓ після обговорення група пропонує свою аргументовану думку, а учні класу можуть погодитись або заперечувати;
- ✓ після цього місце в центрі займає інша група та обговорює наступну ситуацію.

МЕТОД «ПРЕС»

Метод «Прес» використовується у випадках, коли виникають суперечливі питання і вам потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, переконати інших у вашій правоті.

Порядок проведення:

- ✓ Позиція: почніть зі слів «Я вважаю, що...» та висловіть свою думку, поясніть у чому полягає ваша точка зору;
- ✓ обґрунтування починайте словами «...тому, що...», наведіть причини появи цієї думки. (тобто, на чому ґрунтуються докази);

- ✓ приклад: продовжуйте висловлення словами «... наприклад...» та наведіть факти, дані;
- ✓ висновки: закінchte висловлювання «Отже (тому), я вважаю...» і узагальніть свою думку.

«ЗАЙМИ ПОЗИЦІЮ»

Такий вид діяльності допоможе з'ясувати, які позиції і думки існують щодо розглядуваного питання.

Порядок проведення:

- ✓ вчитель зачитує проблемну ситуацію;
- ✓ поміркувавши, кожен учень стає біля того плаката («так», «ні», «не знаю»), який відповідає власній позиції;
- ✓ підготуйтеся до обговорення своєї позиції, чому саме ви її обрали;
- ✓ якщо після обговорення дискусійного питання учень змінив свою точку зору, то можете перейти до іншого плаката.

Тема. Методика використання економічних ігор.

Як відомо, навчання є системою викладання та учіння за допомогою різних дидактичних засобів і спільної діяльності викладача й учня.

При цьому вибір засобів та способів діяльності здійснюється вчителем. Кожен вчитель інколи відчуває сумніви щодо вибору стратегії педагогічної діяльності, коливаючись між інформативним (традиційним) і активним (проблемним методами навчання).

За традиційною методикою процес навчання ведеться у формі монологу або діалогу: вчитель пояснює — учень слухає чи вчитель опитує — учні відповідають.

У поняття активних методик навчання входять рольові, управлінські та навчальні ігри, соціально-психологічні, педагогічні й інші тренінги, комп'ютерні ігри – все те, що забезпечує максимальну спільну активність вчителя та учнів – педагогіку співпраці.

Гра, як метод навчання, і дозволяє ніби насправді пережити певну ситуацію. Це один із дійових способів повернути навчання лицем до конкретної людської практики.

Дуже важливий недолік традиційного навчання полягає в тому, що воно не розкриває процесу взаємодії людей, їхніх інтересів і потреб.

Гра – це школа людських взаємовідносин. У грі немає особи, яка навчає. Процес навчання ведеться мовою дій, учасники гри вчаться і вчать через активні контакти.

Завдання вчителя: «навчити вчитися», вчитися «граючи», тобто легко, з інтересом та задоволенням. Основний девіз гри — «корисно та цікаво». Тому в навчальній діяльності у грі завжди відпрацьовуються провідні знання та навички.

У процесі проведення ігор реалізуються такі психолого-дидактичні закономірності:

- ✓ принцип негайного застосування знань;

- ✓ зведення абстрактних знань і понять на рівень чуттєвого перетворення матеріалу;
- ✓ наближення до практичного розуміння економічних категорій і закономірностей;
- ✓ менша втомлюваність учасників гри.

І нарешті, у грі втілюється основна формула педагогічної творчості: первісне абстрактне знання перетворюється на конкретне переживання.

Дидактична гра – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, а також майбутньої професійної діяльності.

У терміні «дидактична гра» підкреслюється педагогічна спрямованість, відбивається різноманітність її застосування у процесі навчання.

Традиційно назву «ділові ігри» – *«business games»* – відносять до ігор, які відображають економічні процеси.

Гра це найкращий методичний засіб для підготовки людини до вирішення життєвих економічних проблем.

Більшість методичних розробок навчальних ігор нагадують інструкцію з управління виробництвом, а не методику проведення занять. Основна складність полягає не в змісті гри, а її форми.

Обов'язково має бути керівник гри – це організатор гри, який у своїх методичних рекомендаціях повинен серйозно продумати, як і в будь-якій організації: Що робити — хто буде робити? Чим займатися — як це робити? Де грати — коли грати? Хто — з ким вступає у взаємодію тощо.

Ігрові форми проблемного навчання — це не просте включення проблемних ситуацій у процес навчання. Це передусім спільна творча праця вчителя та учнів для дослідження конкретної господарської діяльності. Недостатньо просто розглянути статистичний матеріал і сформулювати проблему. Викладач має допомогти студентам усвідомити мету гри, пробудити інтерес до неї, дати відчуття студентам складність проблеми й практичну цінність її вирішення.

Розподіл ролей у грі є дуже важливим методичним та організуючим моментом. Його найкраще проводити заздалегідь до початку гри, враховуючи, що студент засвоює свою роль поступово: спочатку це лише поверхове сприймання, потім більш глибоке вивчення предмета, і нарешті, «входження» у роль, тобто адекватна ролі перебудова інтересів і намірів, яка свідчить, що учні не «грають роль», не прикидаються, а вважають її виконання своєю професійною й особистою справою.

Характер внутрішньогрупових відносин учнів у процесі підготовки до гри і під час самої гри здебільшого визначається розподілом ролей і самим складом групи. При цьому необхідно врахувати побажання групи щодо розподілу ролей, урахувати реальні можливості школярів з погляду їхньої загальної підготовки, знання учителем неформальних лідерів класу з тим, аби призначити їх на ключові посади.

Роль вчителя у грі. Підготовка та проведення гри вимагає від учителя знань, педагогічного вміння і дуже великого напруження сил. Уся складність полягає в потребі налагодити гру як «самодостатню» систему, так, аби діяльності вчителя не було помітно, а гра відбувалась ніби «сама собою».

Вчитель повинен мати власний варіант виходу з проблемної ситуації. Але повідомити його він може тільки тоді, коли учні зайшли в глухий кут. Тільки після того, як учасники гри доклали максимальних зусиль для вирішення питання, викладач може дати еталонне рішення. Мистецтво вчителя саме і полягає в тому, щоб дати цю інформацію у відповідний момент, у відповідній формі і відповідним виконавцям. Тільки тоді буде ефективно виконана умова проблемності навчання і максимально використані здібності студентів.

Мета викладача – в умовах конкретної проблемної ситуації дати алгоритм правильного рішення у відповідний момент, у відповідній формі і відповідним виконавцям.

Важливим питанням є рівень складності проблемної задачі. Він визначається структурою і змістом проблеми. Складність пізнавальних задач залежить від системи вихідних даних. Чим більше умов, тим складніша задача. Тому кожна гра вимагає великої кількості основної й допоміжної інформації.

При розгляді інформації під час гри важливо допомогти учням знайти загальну основу для порівняння, з'ясувати структуру розв'язку, порівняти різні факти, знайти між ними внутрішні зв'язки й усвідомити систему залежностей відповідних економічних показників.

Тривала практика проведення ігор дає і негативний досвід та помилки:

- ✓ неправильний розподіл ролей;
- ✓ відображає реальний психологічний клімат класу;
- ✓ буває занадто багато фактів, у школярів не вистачає знань.

Існує 2 принципові підходи до розробки ігор:

- ✓ перший, характеризується високим ступенем адекватності процесу, створення складної, але точної моделі; ускладнює гру і є ризик потонути в деталях;
- ✓ другий, полягає в тому, що моделюються тільки генеральні закономірності; спрямований. Щоб гра навчала мислити.

При розробці гри весь процес навчання потрібно подолати як вирішення принципових завдань навчання:

1. Яким має бути учень.
2. Що він має знати.
3. Що він має вміти.

Етапи розробки ігор. Будь-які ігри передбачають наявність таких основних етапів:

1. Вступна частина (мета ігрового заняття).
2. Підготовча частина (правила гри).
3. Гра (постановка завдань, саме гра).
4. Аналіз результатів, підведення підсумків.

Ділові ігри можна будувати по-різному: або кожен гравець перед грою отримує точні інструкції, або лише приблизний перелік того, що йому доведеться зробити.

Навчальна гра є формою навчання, у якій реалізуються частково-пошуковий, і навіть дослідницький методи навчання (ряд авторів розглядають гру як форму і метод навчання й виховання). Та сама гра може виконувати кілька функцій:

1. **Навчаючу** – розвиток таких загальнонавчальних вмінь і навичок, як Нам"ять, увага, сприймання інформації різної модальності; розвиток навичок володіння рідною (іноземною) мовою.

2. **Розважальну** – створення сприятливої атмосфери, перетворення уроку на захоплюючу пригоду.

3. **Комуникативну** – об'єднання учнів у колектив, встановлення емоційних контактів.

4. **Релаксаційну** – зняття емоційної напруженості, спричиненої навантаженням на нервову систему за інтенсивного навчання.

5. **Психологічну** – підготовка для більш ефективної діяльності, перебудова психіки і фізіології для засвоєння великих обсягів інформації.

6. **Розвиваючу** – гармонійний розвиток особистісних якостей для активізації резервних можливостей.

7. **Виховну** – психотренінг і психокорекція поведінки в ігрових моделях життєвих ситуацій.

В основі гри лежить поєднання інформаційного (репродуктивного), проблемного (евристичного) й ігрового навчання. В ній можна спостерігати принаймні *три рівні активності учасників*:

репродуктивний – учасник гри за найсумліннішої праці не виходить за межі раніше знайденого способу дії;

евристичний – учасник гри не задовольняється відомими, апробованими методами розв'язування задач, а шукає оригінального розв'язку;

творчий учасник гри, знайшовши розв'язок евристично, не спиняється на цьому, а намагається зрозуміти і використати всі його наслідки і можливості. Активність на творчому рівні якісно інша, ніж на евристичному: це вже шлях до самостійної творчості.

Тема. Методика організації позакласної економічної освіти школярів.

Позакласна робота в школі – складова частина навчально-виховної роботи, одна із форм організації дозвілля учнів, що проводиться в позаурочний час органами шкільного самоврядування за активною допомогою і при тактовному керівництві пед. колективу або класного керівника. Значну допомогу учням в організації позакласної роботи надають позашкільні заклади. Позакласна робота тісно пов'язана з навчально-виховною, що проводиться на уроках.

Трохи історії. Позашкільна освіта – сукупність форм культурно-освітньої, загальноосвітньої та виховної роботи серед дорослого населення. В Україні п.о. почала розвиватися в другій половині XIX ст.. позакласною освітою займалися освітні товариства, профспілки (після 1905 р.), недільні школи, народні будинки, народні університети та інші культурно-освітні установи для дорослих. Після 1917 р. п.о. включена в загальну систему народної освіти. Після 1920 р. дістала назву політико-освітньої, пізніше – культурно-освітньої.

Позашкільні заклади – державні й громадські організації та інструктивно-методичні установи з позашкільної роботи з дітьми і підлітками. Існують такі позашкільні заклади: загального типу (палаці і будинки школярів, дитячі парки, дитячі сектори палаців культури) і спеціалізовані (дитячі бібліотеки, театри, спорт школи, станції юних натуралістів та ін.).

Більшість позашкільних закладів перебуває у віданні Міністерства освіти України. Робота позашкільних закладів тісно пов'язана з навчально-виховним процесом у школі.

Позаурочні форми навчання

Семінарські заняття - (проводяться вони у старших класах загальноосвітньої школи) учитель наперед визначає тему, мету і завдання семінару, формулює основні і додаткові питання з тем, розподіляє завдання між учнями з врахуванням їх індивідуальних можливостей, підбирає літературу, проводить групові й індивідуальні консультації. Семінарські заняття можуть бути таких видів: розгорнута бесіда, доповідь (повідомлення, коментоване читання, диспут тощо).

Всі семінарські заняття поділяються на: підготовчі або просемінарські та міжпредметні семінари-конференції. Просемінарське заняття – перехідна форма організації пізнавальної діяльності учнів від уроку, через практичні й лабораторні заняття, в структурі яких є окремі компоненти семінарської роботи.

Практикум – форма навчального процесу, при якій учні самостійно виконують практичні і лабораторні роботи, застосовують знання, навички і вміння. Для зручнішого проведення цих робіт учнів поділяють на групи.

Структура практикуму:

- ✓ повідомлення теми, мети і завдання;
- ✓ актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів;
- ✓ мотивація навчання;
- ✓ ознайомлення з інструкцією;
- ✓ підбір необхідного обладнання і матеріалів;
- ✓ виконання роботи під керівництвом вчителя;
- ✓ складання звіту і обговорення результатів.

Факультативні завдання – це з'єднувальна ланка між уроками і позакласними заняттями і є сходиною переходу від засвоєння предмету до вивчення науки.

За освітніми завданнями можна виділити такі види факультативів:

- ✓ по поглибленому вивченню економіки;

- ✓ по вивченню додаткової дисципліни;
- ✓ міжпредметні факультативи.

Експурсія – складна форма навчально-виховної роботи (45-90 хв.) під час якої учні не тільки засвоюють нові знання, а й поглиблюють, розширюють наявні, здобувають уміння і навички; уможливорює комплексне використання методів навчання.

Значення експурсії: знання здобуваються у природних умовах; багатство ілюстрованого матеріалу для спостереження; явища сприймаються в цілості; позитивно впливає на емоційну сферу учнів.

- ✓ до організації і проведення експурсії ставляться вимоги:
- ✓ підготовка вчителя до експурсійної роботи;
- ✓ повідомлення дирекції школи та медичний персонал;
- ✓ чітке визначення мети та відбір оптимального змісту експурсії з урахуванням рівня підготовки учнів;
- ✓ правильний вибір експурсійних об'єктів;
- ✓ формування в учнів наукового світогляду;
- ✓ дотримання правил техніки безпеки.

Гурткова робота. На уроці не завжди можливо задовольнити запити учнів. Пізнавальні інтереси школяра нерідко виходять за межі навчальних програм і підручників, тому значущого значення набуває гурток. Гурткова робота у тісному взаємозв'язку з навчальною роботою на уроці виступає дійовим засобом до розширення і поглиблення знань учнів, до творчості та дослідницької роботи.

Найкраще організувати гурток з предмету для учнів паралельних класів на добровільних засадах. Практика показує, що учні з середньою та низькою успішністю, активно працюючи в гуртку, починають добре навчатися.

Кожен гурток має своє самоврядування: старосту, його заступника, секретаря, редактора газети. Керує роботою гуртка вчитель. Всі гуртки працюють за своїми планами відповідно до загальношкільного графіка гурткової роботи. В плані відображаються цілі, завдання і зміст роботи гуртка, вказуються конкретні теми. Методи добираються виходячи з індивідуальних і вікових особливостей учнів, майстерності вчителя, матеріальних умов тощо. Зміст матеріалу повинен бути органічно пов'язаний з навчальною програмою, але доповнювати і виходити за її межі.

Гуртки повинні працювати систематично (два-три рази на тиждень), тривалість заняття – півтори-дві години.

Поряд з навчальною урочною роботою з учнями проводять *додаткові заняття і консультації* з учнями в позаурочний час. Ці форми організації навчання використовують як для задоволення потреб окремих учнів у поглибленому вивченні певних предметів, так і для усунення прогалин у знаннях учнів з метою попередження й ліквідації їх відставання.

Додаткові заняття і консультації можуть бути колективними, груповими й індивідуальними; поточними, тематичними і узагальнюючими.

Консультації як різновид додаткової навчально-виховної роботи з учнями проводяться для всіх учнів у точно визначений час. Учні приходять на них за власним бажанням для з'ясування окремих питань.

Навчальні конференції вдало доповнюють урочну роботу учнів. Вони проводяться з метою актуалізації, узагальнення та систематизації раніше вивченого матеріалу, його поглиблення і закріплення. Конференція, як правило, носить тематичний характер. Щоб привернути увагу якомога більшого числа учнів до даної проблеми, треба обирати не тільки актуальну, а й цікаву, доступну для більшості учнів тему.

В конференції можуть брати участь учні як паралельних, так і непаралельних класів. В процесі підготовки до неї учні використовують більш широке коло джерел порівняно з уроком і семінарським заняттям.

Підготовка до конференції включає: розробку тематики доповідей і повідомлень, добір доповідачів і консультування їх, визначення складу учасників, створення наочних посібників.

Учнівські конференції покликані виробляти в учнів культуру інтелектуальної праці, уміння самостійно діставати й поповнювати знання, виховувати активність, майстерність лектора.

Тема. Проблемне навчання на уроках економіки.

Одним із дійових шляхів розвитку мислення учнів є зближення процесів пізнання і навчання. Процеси пізнання і навчання мають багато спільного. Як і при науковому пізнанні, так і під час навчання людина вступає в контакт з об'єктами пізнання і вивчення, використовує багаті можливості свого мислення тощо. Але результатом наукового дослідження є відкриття нового для суспільства, а результатом навчання – «відкриття для себе». Отже, між процесами навчання і пізнання можна проводити тільки аналогію. Однією із важливих систем пізнання можна вважати проблемність у навчанні.

Проблемність базується на протиріччях, що виникають у процесі вивчення навколишніх предметів, явищ тощо. Вчений це протиріччя виявляє сам, спираючись на глибокі знання, досвід. Протиріччя викликає в нього певний психологічний стан, пов'язаний з бажанням установити причини наявної невідповідності – проблемну ситуацію. Виникає задум, проблема, розв'язуючи яку, вчений відкриває нові закони.

Помітити такі протиріччя в навчальному процесі учень не зможе. Йому треба допомогти. Найкращим засобом для цього служить завдання, яке викликає в учнів теоретичне або практичне забруднення, пов'язане з певними протиріччями, таке завдання називають проблемним. Воно може бути подане у формі запитання, задачі або практичного завдання.

Процес навчання, який моделює у своїх суттєвих рисах процес продуктивного мислення і спрямований на відкриття учнями нових знань і способів дій, називають проблемним. Його сутність полягає у постановці перед учнями системи проблемних завдань, усвідомлені, сприйняті і розв'язані їх у ході спільної діяльності учнів та вчителя.

Наука довела, що джерелом виникнення проблемних ситуацій і рушійною силою їх розв'язання є протиріччя.

Отже, проблемні ситуації в процесі навчання виникають, коли учні стикаються з суперечливими факторами, закладеними в предметах і явищах природи, або з невідповідністю між відомими знаннями чи способами дії.

Ефективність проблемного навчання розглядається через виконання його функцій.

Функції проблемного навчання:

- забезпечує засвоєння міцності знань;
- розвиває аналітичне мислення;
- розвиває логічне мислення;
- навчає застосовувати знання у практичній діяльності;
- сприяє творчому зростанню;
- робить процес навчання привабливішим і цікавішим;
- формує учня як активного суб'єкта пізнання.

Типи проблемних ситуацій. На основі суперечностей можна виділити ряд таких проблемних ситуацій:

1. Коли йде пошук шляхів використання наявних знань у нових умовах.

Приклад: проілюстровано закон попиту на прикладі з велосипедами після розглянутих найголовніших економічних чинників (при падінні ціни з 350 до 300 гривень величина попиту на велосипеди збільшилася на 20 тис. штук, а при збільшенні ціни зі 150 до 200 гривень – зменшилася на 50 тис. штук), «чи може виникнути ситуація, коли за тією самою ціною, що і раніше, покупці погодяться придбати більше велосипедів?». Перед учнями поставлена проблема, їм потрібно використати набуті знання у нових умовах. Учні розуміють, що у таких випадках повинна статися подія, яка б зробила ці блага привабливішими для покупців (нафтова криза, екологічні проблеми ...)

2. Коли наявні протиріччя суджень. У навчання економіки часто доводиться пояснювати навчальний матеріал, у якому стикаються судження «можливо-неможливо», «раціонально-нераціонально», та ін. Проблемні ситуації такого типу відіграють важливу роль у формуванні активної розумової діяльності учнів. *Приклад:* тема «підприємство і власність». Вчитель ставить запитання: «Як створити підприємство через нестачу капіталу?» Є два варіанти: взяти в діло компаньйонів і скористатися їхніми грошима, або звернутися у банк за кредитом.

Учні роблять висновки: ситуація перша. Банк може відмовити у кредиті, тоді, витрачений час на запит кредиту призупиняє виробництво. Ситуація друга: припустимо, що банк кредит видав, але значну суму не просто повернути та ще й сплачувати відсотки. Тоді звертатися до компаньйонів.

3. Коли учні стикаються із ситуацією, в якій з різноманітних знань чи способів дії потрібно вибрати необхідні.

Наприклад: учням пропонується вибрати чинники виробництва (земля, праця, капітал, підприємницький талант, інформація) до таких виробничих ресурсів:

міні пекарня «Дока-піца» (капітал);
гребля Кременчуцького водосховища (капітал);
вода в Кременчуцькому водосховищі (земля);
описання методу обробки кольорових металів (інформація);
муляри будівельного цеху (праця);
документація нової технології виробництва цементу (інформація);
риболовецьке судно (капітал).

4. Коли виникають утруднення під впливом «психологічного бар'єру» попереднього досвіду.

Відома психологічна закономірність – вплив попереднього досвіду на процес засвоєння нових знань і способів дії (у науковій літературі – «психологічний бар'єр»). Суть цього психологічного явища полягає у тому, що вироблені в процесі практичної діяльності вміння і навички гальмують встановлення нових способів дії. Учні не можуть звільнитися від звичних способів дії й піти шляхом нових, оригінальних рішень.

Розрізняють два види цього явища: асоціативне і репродуктивне гальмування. Репродуктивне гальмування спостерігається тоді, коли замість нового способу виконання дії проявляється інший, раніше засвоєний. Асоціативне гальмування проявляється під час заміни раніше засвоєних способів дії новими, це досить ефективний засіб створення проблемних ситуацій.

Рушійною силою подання впливу «психологічного бар'єру» – це протиріччя, що є джерелом створення проблемних ситуацій.

Умови створення проблемних ситуацій

- ✓ ставити учням таке завдання, під час виконання якого вони відкривають для себе нові знання або способи дії;
- ✓ зміст повинен бути доступний для учнів, тобто завдання має впливати із змісту матеріалу, який вивчається, бути логічно пов'язаний;
- ✓ проблемні завдання мають бути узагальнюючими, перехід від однієї проблемної ситуації до наступної, що містить нові знання чи способи дії, повинен передбачати забезпечення подальшого розвитку дій і мислення учнів.
- ✓ правильне і вміле формулювання проблемного завдання. Формулюючи проблемні завдання, не слід вживати слів, зміст яких учні розуміють погано.

Застосування задач. У навчанні учнів економіки важливе значення мають економічні задачі. Вони сприяють більш міцному засвоєнню навчального матеріалу, дають можливість підвищити пізнавальну активність учнів, стають засобом формування в них знань і умінь, розвивати логічне мислення. Розв'язуючи економічні задачі, учні повторюють, закріплюють і одержують нові теоретичні знання, застосовують їх у практичних цілях, оволодівають загальними методами виконання економічних розрахунків. Завдяки цьому більш міцніший зв'язок теорії з практикою.

Тепер не створено ще єдиної загально визначеної системи економічних задач, яка спиралася б на наукову основу, була б обґрунтована з точки зору

психологічних і дидактичних закономірностей. Тому, доводиться говорити *не просто про систему задач, а про деякі їх види.*

Під час добору або складання задач доцільно враховувати такі вимоги:

1. Задача повинна мати практичну спрямованість.

Приклад: Інвестор придбав акцію за номінальною вартістю 100 грн., а фіксований розмір дивіденду – 30% річних. Через 2 роки на фондовій біржі інвестор продав цю акцію за 120 грн. визначте розмір загального прибутку, який одержав інвестор за час володіння акцією.

60 грн – розмір дивіденду за 2 роки.

$120 - 100 = 20$ грн – виручка при продажі акції.

$20 + 60 = 80$ грн – прибуток.

2. Умови задачі і результати її розв'язання повинні відповідати реальній практичній ситуації.

Приклад. Продавець винограду отримав для реалізації 1 тону продукції по ціні 5 грн. за кг. Весь виноград він вирішив продати за день по ціні 7 грн. за кг. До 17.00 йому вдалося продати 800кг. По цій ціні. Виноград, який залишився почав псуватися. Тому продавець прийняв рішення продати його по ціні 3,50. 60% свого прибутку він перераховує податковій інспекції.

1) $800 \text{ кг} * 7 \text{ грн} = 5600$ $3,50 * 200 = 700$ $5600 + 700 = 6300$ грн – виручка

2) $6300 - 5000 = 1300$ грн – бух. дохід

3) $1300 * 60\% // 100\% = 780$ грн – сума податків

4) $1300 - 780 = 520$ грн – чистий прибуток.

3. Застосування задач з неповними даними. Такі задачі потребують, щоб учні проводили розрахунки на основі одержаних на уроках знань.

Приклад. У таблиці наведені шкали попиту та пропозиції яблук. Заповніть графі «надлишок/дефіцит».

ціна за 1кг (грн)	вел.попиту (грн)	вел.пропоз.(грн)	над./дефіцит
1.00	80	20	-60
2.00	70	30	-40
3.00	60	45	-15
4.00	50	50	0
5.00	40	60	+20
6.00	30	70	+40
7.00	20	80	+60
8.00	10	90	+80

Отже, розв'язування економічних задач необхідно використовувати в учнів навички планування своєї діяльності, розвитку в них творчого підходу до виконання завдань. Формування умінь застосовувати теоретичні знання і обчислювальні навички.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основна література

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2000. – 278 с.
2. Аксьонова О.В. Методика викладання економічних дисциплін: Навч. посібник – К: КНЕУ, 2006. – 708 с.
3. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. диск. – К: КНЕУ, 2005. – 341с.
4. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. – 208 с.
5. Книга вчителя економіки: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.

Додаткова література

1. Азимов Л.Б., Журавская Е.М. Уроки экономики в школе. Активные формы преподавания. – М.: Аспект Пресс, 1995.
2. Ватаманюк З.Г. та ін. Еконіка (посібник), 10-11 класи. – К.: Либідь, 1999.
3. Гажевська Н. Шкільна економічна освіта: проблеми становлення і розвитку // Географія та основи економіки в школі. – 1999. – № 5. – С. 23-25.
4. Гальчинський А.С. та ін. Основи економічних знань (посібник), 10-11 класи. К.: Вища школа, 1999.
5. Геронимус Ю.В. Игра – модель – экономика – М.: Знание, 1989.
6. Гольштейн Арнольд, Хомик Володимир. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам / Пер. з англ. В. Хомика. – К.: Либідь, 2003. – 520с.
7. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
8. Горленко Г. О. Практикум з економіки : 10-11 кл. / Ганна Олексіївна Горленко. – Вид. 3-є, перероб. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 80 с.
9. Горленко Г. О. Практикум з економіки : 10-11 кл. : посіб. для вчит. / Г. О. Горленко. – Вид. 2-е, перероб. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2005. – 76 с.
10. Загальна педагогіка: модульне навчання: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Федорчук Е.І., Вонсович В.П., Конькова Т.І., Трішневська Г.Б., Федорчук В.В.; За заг. ред. Є.І. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2003. – 328 с.
11. Загальний стандарт середньої освіти. Економіка // Географія та основи економіки в школі. – 1997. – № 4. – С. 23–39.
12. Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (для курсів за вибором). Ч. I. / уклад. В. В. Радченко, Ю. В. Бицюра. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 384 с.

13. Збірник програм з економіки для ЗНЗ. Програми для профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. Ч. II. / уклад. В. В. Радченко, Ю. В. Бицюра. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – 208с.
14. Книга вчителя економіки : довідк. - метод. вид. / упоряд. Н. В. Бескова, В. М. Проценко. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
15. Ковальчук Г.О. та ін. Економіка. Підруч. для 10 кл. загальноосвітн. навч. закл. // Г.О. Ковальчук, В.Г. Мельничук, В.О. Огнев'юк. – К.: Навч. книга, 2003 – 352с.
16. Ковальчук Г. О. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін. ; за ред. Г. О. Ковальчук. – К. : КНЕУ, 2006. – 320 с.
17. Критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти (Проект), // Освіта України, – 2000, – №33.
18. Крупська Л.П. та ін. Моя економіка (посібник), 8-9, 10 клас – К.: АПН., 2001.
19. Крупська Л.П., Пархоменко І.В., Кириленко Л.М., Тимченко І.Є. Моя економіка. Методичні рекомендації для вчителів економіки. – К., 2002. – 220с.
20. Куринський В.О. Самоосвітні роздуми. – К.: Знання, 1991.
21. Латер Ю.С., Яцишина І.В., Гільберг Т.Г. Основи сімейної економіки: робочий зошит вчителя. 8 клас. Частина І. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. – 68с.
22. Онищук В.А. Урок в современной школе / Василий Анисимович Онищук. – М., 1982. – 190 с.
23. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255с.
24. Основи економічних знань : 10-11 кл. : підруч. / Вачевський М. В., Скотний В. Г., Мадзігон В. М. та ін. ; під ред. М. В. Вачевського. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 536 с.
25. Педагогічний словник / За редакцією члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
26. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
27. Пометун О.І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Помету, Л.В. Пироженко. За ред.. О.І. Помету. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192с.
28. Радіонова І.Ф. та ін. Загальна економіка (підручник для ліцеїв та гімназій), 10-11 класи. – К.: Заповіт, 1995.
29. Разисов В. Ищу себя. – СПб.: Питер, 2003. – 224с.
30. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. – К.: Рад. шк., 1998. – 310 с.

31. Уткин Э.А. Сборник ситуационных задач, деловых и психологических игр, тестов по курсам «Менеджмент, «Маркетинг». – М.: Финансы и статистика, 1996.
32. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 528 с.
33. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посібник. – К.: Вища школа., 2002. – 214с.
34. Ярмаченко М.Д. Актуальні питання педагогічної науки. – К.: Знання, 1978. – 48 с.
35. Яценко Т.С. Активна соціально-педагогічна підготовка вчителя до спілкування з учнями: Книга для вчителя. – К.: Освіта, 1993.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Загальна характеристика навчальної дисципліни.....	5
Зміст дисципліни.....	8
Структура залікового кредиту.....	12
Зміст теоретичної підготовки.....	13
Плани практичних занять.....	16
Самостійна робота студентів	27
Програма державного іспиту	29
Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок студентів з навчальної дисципліни.....	30
Тези лекцій з методики викладання економіки.....	34
Навчально-методичне забезпечення.....	70